

לעזי רש"י השלם

במדור זה הובאו הלעזים שברש"י - כשהן מאויתים נכון, ומנוקדים להגייה נכונה [לאחר שהוגהו על-פי כתב-יד] מולם- הובאו הלעזים כפי שהן נכתבים בצרפתית עתיקה. ובנוסף, משמעותם לצרפתית המדוברת [הצרפתית העתיקה - כתובה באות גדולה, והצרפתית המדוברת - באות קטנה] הלעזים תורגמו גם לאנגלית, וכמובן - ללשון הקודש

ה ע"ב

POINT / Point avec aiguille

פּוֹיִנְט

Stitch דקירה / עקיצה (כאן הכוונה דקירה עם מחט, תָּפֶר)

הערות והארות

ה ע"ב

[POINTURED]. נקודים, מנומרים, ומסומנים היו פשעי בידו של הקב"ה לזכרון, לא נשכח מניינם ותשלומיהם". ולפנינו היא מופיעה במובן תפירה (דקירה) אחת במחט.

הערה: כבר העלה ר"מ קטן את השאלה, למה אין אף לעז מדף ה ועד דף מג ע"א. רש"י עשה שימוש רב ותדיר בשפה הצרפתית ומפליא שבארבעים דפים לא ימצא לעז.

1. רש"י ד"ה "תכיפה" - פּוֹיִנְט. הוראתה הראשונה של המילה היא 'דקירה' או 'עקיצה' (ראה רש"י במשלי כג-לב). ומכאן קיבלה המילה משמעויות נוספות (קרובות): במובן ניקוד (ראה רש"י בראשית ל-לב "נָקַד" - מנומר בחברבורות דקות, כמו נקודות. פּוֹיִנְטוּרָא בלעז [POINTURE]; ובמובן נְקוּד / נְשׁוּם (ראה רש"י איכה א-יד "נִשְׁקַד עַל פְּשְׁעֵי בְּיָדוֹ" - פּוֹיִנְטוּרִיד בלעז

לעזי רש"י השלם

במדור זה הובאו הלעזים שברש"י - כשהן מאויתים נכון, ומנוקדים להגייה נכונה [לאחר שהוזהרו על-פי כתבי-יד] מולם- הובאו הלעזים כפי שהן נכתבים בצרפתית עתיקה. ובנוסף, משמעותם לצרפתית המדוברת [הצרפתית העתיקה - כתובה באות גדולה, והצרפתית המדוברת - באות קטנה] הלעזים תורגמו גם לאנגלית, וכמובן - ללשון הקודש

אִשְׁקִרִין
נרתיק, קופסה [בדרך כלל לתכשיטים]
ESCRIN / Ecrin, coffre, cassette
Chest, (jewelry box)

מַרְקָא
גבול, סוף מדינה
MARCHE / Frontière, limite
Border, frontier

TENALIES / Tenailles
Pliers, tongs

CHEVESTRE / Licou, licol
Leash, halter
(the part of the harness around the animal's neck)

מג ע"א
טִינְלִיִּין²
צבת, מלקחיים

מו ע"א
קִיבִּישְׁטֶר³
אפסר

הערות והארות

לתפוס - כך בלשון-הקודש קרוי הכלי (מלקחיים) על שם הפעולה (לקיחה).

מו ע"א

3. רש"י ד"ה "ארויסא" - הוראת המילה בלשון-קודש היא: "חבל שקשורה בו הבהמה ונמשכת, ופעמים משליכין בקיפול אותו החבל על הבהמה". בלשונות חז"ל 'מוסירה' הוא שם כללי לחבל זה, אך לכל בהמה חבל המתאים לה, ושמות שונים להם: 'אפסר', 'שיר', 'פרומביה'. (ערוך ערך 'מסר' [ג]).

מג ע"א

2. רש"י ד"ה "למלקט" - בשמות (כה-לח) פירש רש"י: "ומלקחיה - הם הצבתים העשוין ליקח בהם הפתילה מתוך השמן לישבן ולמושכן בפי הנרות. ועל שם שלוקחים בהם קרויים מלקחים. ו'צביתהא' שתרגם אונקלוס - לשון צבת. טינליין"א בלעז". יתכן, שרש"י מביא את הלעז כדי להראות שכמו בצרפתית קרוי הכלי טִינְלִיִּין"א (ולפנינו בלשון רבים טִינְלִיִּין"ש) משורש TENERE / tenir שמשמעותו: לאחוז, להחזיק, לעצור בתוכו,

לעזי רש"י השלם

במדור זה הובאו הלעזים שברש"י - כשהן מאויתים נכון, ומנוקדים להגייה נכונה [לאחר שהוגהו על-פי כתבי-יד]

מולם- הובאו הלעזים כפי שהן נכתבים בצרפתית עתיקה. ובנוסף, משמעותם לצרפתית המדוברת

[הצרפתית העתיקה - כתובה באות גדולה, והצרפתית המדוברת - באות קטנה]

הלעזים תורגמו גם לאנגלית, וכמובן - ללשון הקודש

PELE / Pelle Shovel, spade (a flat blade with a long handle)	סד ע"א פִּיל"א ⁶ רחת, את-חפירה
PRESSE sens PRESSURE / Oppression, violence, torture Oppression, violence	סט ע"ב פְּרִישׁ"א ⁷ לחיצה, כפיה, אלימות

FOISON / Foison, abundance Abundance, plenty	סג ע"א פּוּישוֹן ⁴ שפע
TAPID / Tapis, pièces de tapisserie, couvertures Carpet, rug, cover	טפ"ד ⁵ מצע, מרבד, ציפוי, שטיח
PLASTER / Plâtrer To plaster	פלשטי"ר לטיח, לגבס

הערות והארות

פִּיל"א היינו כלי גדול בצורת כף (או יעה). במקומות אחרים בש"ס מסביר רש"י שכלי זה הנקרא בלשון-הקודש גם 'רחת' משמש לזריית המוץ מן התבואה "כשהכרי גדול צריך להגביה התבואה ברחת וזורק כלפי מעלה והרוח מנשבת ודוחפת המוץ למרחוק". (ראה רש"י בבבא-בבא כד ע"ב ד"ה "שאינו זורה ברחת", ובבבא-מציעא קה ע"א ד"ה "הרחת", ובעבודה-זרה טו ע"ב ד"ה "המזרה").

ראוי לציין, שתוספות במסכת עבודה-זרה (שם) הקשו על רש"י מהפסוק בישעיה (ל-כד) "אֲשֶׁר זֹרֶה בְּנֶחֱת וּבְמִזְחָה", שממנו משמע שהכלי 'רחת' אינו הכלי שעמו זורים את התבואה. אולם רש"י (בישעיה שם) מבאר את הפסוק לשיטתו ש'רחת' ומזרה הם שני כלים ושניהם משמשים לזריית התבואה כדי לנקותה היטב מן המוץ. רחת היא פִּיל"א (היינו, קלשון להיפוך התבואה) ומזרה היא נו"ן (היינו, סל נצרים ששמים עליו את התבואה כדי שהרוח תזרה ממנו את המוץ, עיין עוד ברש"י ירמיה טו-ז).

ראה עוד בהגהות הב"ח (כאן) שציין לדברי התוספות במסכת סוכה (יד ע"א ד"ה "בעתה"). רש"י שם מפרש ש'עתה' הוא פורק"א FORCHE / Fourche, היינו קלשון שהוא כלי בעל שלוש שיניים בצורת מזלג גדול המשמש להיפוך התבואה. (וכן פירש רש"י בשמואל-א יג-כא ובמסכת שבת קכב ע"ב ד"ה "רחת"). והתוספות מוכיחים מתוך סוגיית הגמרא שם שכן עיקר, ולא כפי שפירש רש"י בסוגייתו. קושיה זו הקשו גם התוספות ישנים בשולי הגליון כאן. אולם ראה בערוך לנר (על תוספות סוכה שם) שיישב הדברים שברווקא פירש רש"י כאן פִּיל"א ושם פורק"א.

סט ע"ב

7. רש"י ד"ה "ונכבש" - המילה הצרפתית פְּרִישׁ"א היא רבת-משמעויות ובכל מקום יש לפרשה על-פי העניין. כאמור, כאן הכוונה לכפיה ואלימות. כן פירש רש"י גם במגילת אסתר (ז-ח) על

סג ע"א
4. רש"י ד"ה "ברכה" - המילה הצרפתית פּוּישוֹן כתרגום ל'שפע' מופיעה במפורש ברש"י ליחזקאל (כו-י) על הפסוק "משפעת סוסי", פירש רש"י: "שפעת - ד"י ל"א פּוּישוֹן de la j[foison]."

אולם יש להעיר, במשלי (יא-כה) כתב רש"י: "כל לשון ברכה - פּוּישוֹן בלעז", וכך כתב רש"י גם במסכת סוטה (י ע"א ד"ה "במה בירכו"): "כל ברכה שבמקרא לשון ריבוי הוא, דבר המרבה ומצוי בו שובע - פּוּישוֹן בלעז". ולכאורה, המילה 'ברכה' אינה במשמעות שפע בלבד, אלא נושאת היא משמעויות נוספות, כמו: דרישה ושאילת שלום, להתברך, להשתבח?

מוכרחים אנו לומר שכוונת רש"י היא: "כל לשון ברכה - מעין זו האמורה כאן - פּוּישוֹן בלעז". על דרך שפירש רא"ם (שמות יא-ב) את מאמר חז"ל "אין נא' אלא לשון בקשה" (ברכות ט ע"א) שנראה לכאורה סותר את שאמרו חז"ל במכילתא (שמות יב-ט, ובילקוט שמעוני שם רמז קצו) "אין נא אלא לשון חי", אלא על-כרחך שכוונתם "אין נא - האמור פה - אלא לשון וכו'". (וראה 'מעייני אגם' עמוד קנה).

5. רש"י ד"ה "ביסתרקי" - רש"י מפרש שביסתרקי הן "כלי בית" וכדי להבהיר כוונתו הוסיף את מילה הצרפתית טפ"ד, היינו ש"כלי בית" הכוונה לפדים ששימשו ככיסויי לרהיטים לצורך ישיבה או שינה עליהם. (וראה עוד במקומות נוספים בהם השתמש רש"י המלת הלעז טפ"ד, כגון: ברש"י למסכת תענית כא ע"א ד"ה "מך" - "תכשיטי צמר לישן בהם", לבבא-בבא יג ע"ב ד"ה "פילכא" - "תכשיטי ספסלים").

ולהעיר, שמה שפירש רש"י במסכת בכורות (ח ע"ב ד"ה "ביסתרקי") שביסתרקי הן כסאות - כוונתו, לכיסאות מרופדים.

לעזי רש"י השלם

במדור זה הובאו הלעזים שברש"י - כשהן מאויתים נכון, ומנוקדים להגייה נכונה [לאחר שהוגהו על-פי כתב-יד]
 מולם- הובאו הלעזים כפי שהן נכתבים בצרפתית עתיקה. ובנוסף, משמעותם לצרפתית המדוברת
 [הצרפתית העתיקה - כתובה באות גדולה, והצרפתית המדוברת - באות קטנה]
 הלעזים תורגמו גם לאנגלית, וכמובן - ללשון הקודש

<p style="text-align: right;">פא ע"א</p> <p style="text-align: right;">פִּינוֹגֵר⁸"י</p> <p style="text-align: right;"><i>FENOGRÉ / Fenogrec (plante)</i></p> <p style="text-align: right;">גרגרנית יוונית [חילבה]</p> <p style="text-align: right;"><i>Fenugreek (a Greek trefoil used as spice)</i></p>	<p style="text-align: right;">עו ע"א</p> <p style="text-align: right;">אִישְׁגֶּרְטִינִי"ר</p> <p style="text-align: right;">לסרוט</p> <p style="text-align: right;">אִינְפֶּל"א</p> <p style="text-align: right;">גורם נפחות</p>
<p style="text-align: right;">פו ע"ב</p> <p style="text-align: right;">בּוֹלְזוֹל"א⁹</p> <p style="text-align: right;"><i>BOLZOLE / Sac de cuir du berger pour sa nourriture et pour dormir</i></p> <p style="text-align: right;">תרמיל-גב, שק רועים המשמש לאוכל ולשינה</p> <p style="text-align: right;"><i>Pouch, food and sleeping bag</i></p>	<p style="text-align: right;">פ ע"א</p> <p style="text-align: right;">אָרְוּלוֹד</p> <p style="text-align: right;">מקושת [כקשת מקומרת]</p> <p style="text-align: right;">פ ע"ב</p> <p style="text-align: right;">אַשְׁפֶּר"א</p> <p style="text-align: right;">גס, מחוספס</p>
<p style="text-align: right;">צו ע"א</p> <p style="text-align: right;">פְּרוֹמִי"ר¹⁰</p> <p style="text-align: right;"><i>FROMIER / Sagiter, se mouvoir</i></p> <p style="text-align: right;">לרחוש, לנוע, לגעוש, להתנודד</p> <p style="text-align: right;"><i>To jiggle, to move quickly</i></p>	<p style="text-align: right;">פ ע"א</p> <p style="text-align: right;">אַשְׁפֶּר"א</p> <p style="text-align: right;">גס, מחוספס</p> <p style="text-align: right;">אִישְׁקוּמָא</p> <p style="text-align: right;">קצף</p>

הערות והארות

הלעז שמופיע בדפוסים ובכתבי היד (בשטייל"א) [בוטייל"א] -
BOTEILE / Petite outre שמשמעותו חמת קטנה.

צו ע"א

10. רש"י ד"ה "דובב" - לפנינו מופיעה המילה פריט"ה, אך מילה זו לא ידוע משמעותה. אולם בשיר השירים (ז-י) פירש רש"י: "דובב" - מרחיש, פְּרוֹמִי"ר בלעז, ויסודו לשון דיבור. (וכן פירש רש"י במסכת סנהדרין צו ע"ב ד"ה "דובב" - (פרונמי"ש) [פְּרוֹמִי"ר] בלעז, כלומר: נעות ומתנודדות שפתי ישיני עפר").

פא ע"א

8. רש"י ד"ה "תלתן" - התלתן הוא צמח מספוא שגרגריו משמשים גם לרפואה ולחבלין. בימינו הוא נקרא: 'גרגרנית יוונית' משום שמוצא הצמח מיוון. וגם שמו בצרפתית (*Fenogrec*) רומז לכך, כי הסיומת *grec* משמעותה יוון.

פו ע"ב

9. רש"י ד"ה "תרמילו" - בּוֹלְזוֹל"א. כך גורס כאן דרמסטר, וזאת מתוך השוואה לדברי רש"י בגיטין כח ע"ב ד"ה "חמת" ובבבא-מציעא פד ע"ב ד"ה "באתרא". אם כי ר"מ קטן העדיף את

במדור זה הובאו הלעזים שברש"י - כשהן מאותיות נכון, ומנוקדים להגייה נכונה [לאחר שהוגהו על-פי כתב-יד] מולם- הובאו הלעזים כפי שהן נכתבים בצרפתית עתיקה. ובנוסף, משמעותם לצרפתית המדוברת [הצרפתית העתיקה - כתובה באות גדולה, והצרפתית המדוברת - באות קטנה] הלעזים תורגמו גם לאנגלית, וכמובן - ללשון הקודש

CROCE / Crosse, béquille Crutch	קרוצ"א קב הקיטע	CHALÇON / Chausson, bas de laine Cloth-shoes, slippers	קא ע"א קלצו"ן ¹¹ נעל בד
CHALÇON / Chausson, bas de laine Cloth-shoes, slippers	קלצו"ן ¹⁶ נעל בד קג ע"א	SOLE / Semelle Sole	שול"א ¹² סוליה קב ע"א
PLANCHE / Planche Plank, board	פלנק"א קרש, דף, לוח	ESTERLES / Cordons, lacets Laces, strings, straps	איט"רלי"ש שרוכים, פתלים
CHEVILLE / Cheville (partie du corps) Ankle	קיביל"א קיסול קג ע"ב	PREMBRE / Prendre appui (la jambe sur le talon) Supported by (the pressure of the leg by the hell)	פרימבר"א ¹³ נשען, נתמך
SOLE / Semelle Sole	שול"א סוליה קו ע"ב	TALON / Talon Hell	טלו"ן ¹⁴ עקב [הרגל] קב ע"ב
ARZILE / Argile, boue Clay, mud	ארזיל"א ¹⁷ חמר, טיט אדום קכ ע"א	CHALÇONS / Chaussons, bas de laine Cloth-shoes, slippers	קלצונ"ש נעלי בד
WERUE / Verrue Wart, mole	וירוא"ה יבלת, גבשושית קכ ע"ב	FELTRES / Feutres Felts	פילטרי"ש לבוש
REDOISIER / Blesser (écorcher) le dos d'un âne To blunt, defect (a donkey's back, by an improper saddle)	רדוישי"י ¹⁸ לפגום, לפצוע, לשרוט קכא ע"א	UNDERSCHUCH / (allem.), Galoche Undershoe (German), galoche	אונדרשו"ן ¹⁵ בלשון אשכנז: ערדליים
MARESC / Marais – Marécage Marsh, a shallow body water	מריש"ק ¹⁸ ביצת, רקק	ESCHASE / Jambe de bois Wooden foot of an amputee	אישקצ"א רגל של עץ

הערות והארות

ורבינו פרץ, ובהערות המהדירים (שם). בדברי המאירי מבואר שטלו"ן אינו עור הנעל עליו דורך העקב אלא עור הנעל החופה סביב העקב. (וכן פירשו את מלת 'עקב' בפסקי רי"ד וריא"ז כאן. ועיינו כנסת הגדולה, ב"ח בקונטרס אחרון, וט"ז ביורה-דעה סימן שא סעיף יג שפירשו כן בדעת הרמב"ם הלכות כלאים פרק י הלכה טו.)

ראוי לציין, שריב"ן פירש את מלת שול"א במשמעות עקב כפי משמעותו בימינו. (הובא באור זרוע אות תרסו.) רבינו המאירי הביא את שני הפירושים למלת 'עקב' - 'שול"א' ו'טלו"ן', תוך שהוא מדגיש שהמחלוקת היא רק בפירוש המילה עקב אבל להלכה מודים אלו לאלו. (וראה עוד בתוספות יום-טוב, תוספות רבי עקיבא איגר, וראשון לציון כאן, ובמשנה אחרונה במסכת כלים שם.)

11. רש"י ד"ה "באנפיליא" - המילה הצרפתית קלצו"ן [CHALÇON] שינתה את משמעותה. בימי רש"י הייתה משמעותה נעל מבד הננעלת על הנעל והשתמשו בה בימים המושלגים כדי שלא להחליק על הקרח. אין זו נעל מעור על אף שבימינו קלצו"ן משמעותה: נעל מבד או מעור, עם או בלי עקב.

12. רש"י ד"ה "עקב" - בפירוש מלת "עקב" נחלקו רבותינו הראשונים. רש"י לעז 'שול"א', היינו סוליה, שהיא עור הנעל שמתחת כל כף הרגל. אולם רבותינו בעלי התוספות הקשו על כך מפסוק (בראשית כה-כו), ממשנה (במסכת כלים פרק כו משנה יד), ומגמרא (במסכת נדה נז ע"ב). לכך פירש רבינו תם שעקב הוא טלו"ן [TALON / Talon], שהוא העקב כפי משמעותו בימינו. (ראה תוספות ישנים לקמן קג ע"ב, ותוספות מהר"ם

קב ע"א

13. רש"י ד"ה "דחיס" – השווה לדברי רש"י לעיל (מב ע"א ד"ה "דחסה") "דחסה – לשון לחץ, שלוחצו, כדאמר לקמן (קג ע"א) גבי חליצה צריך למידחסה לכרעיה", ושם (קג ע"א ד"ה "למדחסה") פירש רש"י: "לדחוף רגלו בקרקע".

14. רש"י ד"ה "עקב" – ר"מ קטן (אוצר לעזי רש"י לעז 1120) מעיר שכאן הוא המקום היחיד בו חרג רש"י ופירש ש'עקב' הוא טלו"ן. אכן בשאר המקומות בהם מדובר מעקב הנעל לועז רש"י שול"א שמשמעו סוליה, אולם כאן מדובר מעקב הרגל שלא ניתן לתרגמו אלא טלו"ן.

קב ע"ב

15. רש"י ד"ה "בקורדקיסין" – כאן מתפרשים ה"קורדקיסין" במילה הגרמנית אונדֶרְשׁוֹד, אולם במסכת פסחים (נא ע"א ד"ה "קורדקיסין") פירש זאת רש"י במילה הצרפתית אֵישְׁקָפִין ש [ESCHAPINS / Chaussures légères], שמשמעותה: נעלים רחבות שאינן מהודקות לרגל.

קו ע"ב

16. רש"י ד"ה "במוק" – ראה לעיל (קא ע"א) הערה 11. יש לשים לב, שעל אף שגם את ה'אנפיליא' (במשנה לעיל קא ע"א) לעז רש"י קִלְצוֹן יש הבדל בין ה'אנפיליא' (דלעיל) ל'מוק'

הנזכרת כאן. לעיל פירש רש"י שהיא נעל מבגד, היינו מבד; ואילו כאן פירש שהכוונה לנעל העשויה מחומר קשיח יותר, לְבָד. ברם, המאירי פירש אחרת את ה'מוק'. לדבריו, זוהי נעל גבוהה מעור דק המכסה ומהודקת על השוק. והוסיף ש"יש מפרשים שהוא של לבד ומגן קצת". פירושו של המאירי כאן הוא כעין שפירש רש"י את ה'אנפיליא' המוזכרת במסכת נדרים נח ע"ב (וראה שם במדור 'לעזי רש"י השלם' הערה 5) וכעין שפירש רבינו חננאל את ה'אנפיליא' המוזכרת במסכת שבת קכ ע"א.

17. רש"י ד"ה "גרגשתא" – הטיט האדום שימש לעשיית חביות (רש"י במסכת בבא-מציעא ע"א ד"ה "גרגשתא"), וכמו-כן עשו ממנו חותמות על שקי כסף, או על מכתבים (פירוש הרמב"ם למסכת שבת פרק שמיני משנה ה; פ ע"ב).

קכא ע"א

18. רש"י ד"ה "אגמא" – המילה מְרִישׁ־ק בצרפתית העתיקה כמו המילה בִּיצָה בלשון-הקודש – היא דו-משמעית: א. קרקע רטובה במים (מי שופכין או סתם שלולית) עם צמחיה הגדלה בה; ב. קרקע רטובה במים ללא צמחיה. אולם בצרפתית העכשווית לשתי המשמעויות הללו מילים שונות: ביצה עם צמחיה היא – Marais, וביצה ללא צמחיה היא – Marécage. וכיוון שאין בידינו להכריע למה כוונת הגמרא, ואולי גם כוונתה לשתי סוגי הביצות, הבאנו את שתי המילים. (וראה באריכות 'מעייני אגם' עמודים קא – קד).

לעזי רש"י השלם

במדור זה הובאו הלעזים שברש"י – כשהן מאויתים נכון, ומנוקדים להגייה נכונה [לאחר שהוגהו על-פי כתיב-יד] מולם – הובאו הלעזים כפי שהן נכתבים בצרפתית עתיקה. ובנוסף, משמעותם לצרפתית המדוברת [הצרפתית העתיקה – כתובה באות גדולה, והצרפתית המדוברת – באות קטנה] הלעזים תורגמו גם לאנגלית, וכמוכן – ללשון הקודש

CLOG / Clou, ulcère
Boil, ulcer

קלוג⁴
בועת מוגלה

LISCHIER / Repasser (au fer chaud), ponçage
To iron

לישקיי⁵
לשפשף באבן זכוכית (כדי לנקות הבגד היטב)

DESTENPRER / Tremper,
mélanger d'un liquide
To dilute, To soak

דישטינפרי⁶
להשרות, לערבב בנוזל

ESJEVELEDE / Échevelée, dépeignée
Dishevelled,
to have untidy hair

אישייביליד⁶
פרועת שער (שער סתור ואינו מסודר)

PRIVEZ / Familiars, intimes, privautés
Familiar, intimate

פריביץ⁷
עניינו: חוסר גינונים ונימוסים מחמת קרבה יתירה שיש בין שני בני-אדם

CONREIDER / Équiper,
pourvoir des choses nécessaires
To equip,

קונריידי¹

HERNAIS / Suite d'une armée,
serviteurs chargés du ravitaillement
Army service corps
(ההולכים בעקבות הצבא ודואגים לאספקת מזון החיילים)
(accompanying the army and taking care of its supplies)

הירנייש²

חיל אספקה

DESCOMBREMENT /
Action de désencombrer, de débarrasser, de décharger
To disencumber, to discharge
CHEVILLE / Cheville, tenon
Peg, Hook, Wedge

דישקומברימינט²

לסלק, לפנות

קיביל³

יתד, וו

AGUISIEDES / Aiguisées
Sharpened, pointed

אגוישיידייש³

שנונות, מחודדות ומושחזות

הערות והארות

[des] משמעותה מתהפכת: הסרה, פינוי, סיקול, פריקת משא וכדומה. כתוצאה מהסרת החסימה, מפינוי המכשול, או סיקול האבנים "מחלצים" או "מוציאים לאור עולם" את מה שהיה מכוסה. ומכאן שאין לתרגם את המילה הצרפתית דישקומברימינט במשמעות של "חילוץ" או "הוצאה לאור", כי כאמור החילוץ וההוצאה לאור הן רק התוצאה לפעולת הדישקומברימינט שהיא מלאכת הפינוי עצמה. בעזרת הלעז מפרש רש"י ש"פיקוח (נפש)" הוא הסרת ופינוי המעיין ומאיים על הנפש. השתא דאתינא להכי, נבין גם את הדיבור הקודם של רש"י: "מפקחים – מוציאים לאור". לכאורה הפירוש המדויק של המילה "מפקחים" בהקשר הנוכחי ("מפקחין פיקוח נפש בשבת") הוא –

8. רש"י ד"ה "הגיע הזמן ולא נשאו" – השווה לדברי רש"י במסכת גיטין (ס' ע"ב ד"ה 'פרנסה'): "כל לשון 'פרנסה' – לשון עשיית צרכיה הוא". או בהיפוך, ברש"י במסכת בבא מציעא (מ' ע"א ד"ה 'ואפרנסם'): "כל צורך סיפוק – קרי: 'פרנסה'". וראוי לציין ששם העצם "פרנסה" בצרפתית הוא קונריידי [CONREID], כפי שלועז רש"י במסכת גיטין (יב ע"ב ד"ה "פרנסה"); והפועל "לפרנס" בצרפתית הוא קונריידי [CONREIDER], כפי שלועז רש"י כאן.

9. רש"י ד"ה "פיקוח" – קומברימינט פירושה: חסימה, מכשול, אטימה וכדומה. וכשמוסיפים למילה זו את הקידומת דיש

מפרסמים, ומדוע נוקט רש"י מציאין לאור. יתכן שרש"י ביקש להסביר בזה כיצד הגיעה המילה "מפקחים" למשמעות "מפרסמים" – כיוון ש"פיקוח", הוא "הסרה ופינוי" שתוצאתו "הוצאה לאור" של מה (או של מי) שהיה מכוסה, ו"הוצאה לאור" משמעותה גם "פירסום", כך הפכה המילה "פיקוח" לשימוש גם במשמעות "פירסום".

ה ע"ב

10. רש"י ד"ה "משופות" – על משמעותה של המילה הצרפתית אַגוּישִׁיִּיִּשׁ ניתן גם לעמוד מתוך דברי רש"י במסכת ביצה ובמסכת שבת. בביצה (לו ע"א ד"ה "מקורולות") הביא רש"י את הלעז הזה על המילה "מקורולות" (ולא פירש), ובשבת (מג ע"א ד"ה "מקורולות") פירש רש"י את המילה מקורולות – "ראשן חדר" (ולא לעז).

אגב, אַגוּישִׁיִּיִּשׁ – הוא בלשון נקבה: משוננות, מחודדות ומושחזות. ואילו בלשון זכר הוא אַגִּישִׁיִּיִּץ [AGUISIEZ / Aiguisés], שמשמעותו: משוננים, מחודדים ומושחזים. כפי שלעז רש"י בתהילים (מה-ו) על הפסוק "חיצין שוננים בלב אויבי המלך".

ו ע"ב

11. רש"י ד"ה "המפיס" – במילה הצרפתית מפרש רש"י את המילה הארמית "מורסא" – שמשמעותה: בועת מוגלה. ויש להעיר, שבמסכת שבת (ג ע"א ד"ה "מורסא") מביא רש"י על מילת "מורסא" לעז אחר, קִיטוֹרִיִּץ [CUIPURE / Pus purulent], אולם שם כוונתו לפרש במילה הצרפתית את מהות פעולת "המפיס", כפי שממשיך לפרש "עוצר שתפתח ותצא הליחה". (וכן פירש שם בדף קז ע"א בד"ה "המפיס").

י ע"ב

12. רש"י ד"ה "גיהוץ" – במהות הגיהוץ נחלקו רבותינו: רב האי גאון (הובא בחידושי הריטב"א לתענית כט ע"ב ומועד קטן כג ע"א); וכן הוא בר"ן (תענית ט ע"ב מדפי הרי"ף בשם "החכם הכולל רבי יהודה בן רבי ראובן") פירש שמעבירים אבן חלקה על הבגד כדי להחליקו (כעין הגיהוץ בימינו); מאירי ונימוקי יוסף (למועד קטן שם; יד ע"ב מדפי הרי"ף) פירשו שהוא כיבוס עם חומרי ניקוי מיוחדים, כמו: אפר, נתר, בורית, וכדומה. ורש"י פירש שהוא שיפשוף הבגד באבן זכוכית כדי להלבין הבגד. יתכן, שכדי

להדגיש את השוני שבפירושו, מהפירושים האחרים, הביא רש"י את הלעז.

טו ע"ב

13. רש"י ד"ה "וראשה פרוע" – ראה במגן-אברהם (אורח-חיים סימן עה ס"ק ג) שכתב, שאשה – אפילו פנויה – אסורה לצאת כששערה סתור. (ועל-פי דבריו יש מבנות ישראל שנהגו ללכת בקליעת שער). ובמחצית השקל (שם) העיר עליו מדברי רש"י שלפנינו שדרך הבתולות ללכת כש"שערה על כתפיה" והיינו שקליעתה סתורה. ואכן הלעז שהביא רש"י אִישִׁיִּיִּיִּץ (א"שמשמעותו: פרועת שער ההולכת בשער סתור ואינו מסורק) מסייעו. והמחצית השקל חותם דבריו: "וכן המנהג".

וראה עוד במהר"ם שיף שהבין ש"ראשה פרוע" ו"שערה פרוע" הם שתי משמעויות שונות. אולם מלבד שקשה להבין מה השוני ביניהם, הלעז שהביא רש"י כאן (שחירגומו: פרוע-ראש, פרוע-שער, שער סתור ואינו מסורק) מלמדנו שפרוע-ראש ופרוע-שער הם היינוהך.

כח ע"א

14. רש"י ד"ה "דגייסי בהדדי" – למילה הארמית "דגייסי (בהדדי)" אין תרגום מילולי מדויק בלשון-הקודש. עניינה, כפי שפירש כאן רש"י: "מכירין זה את זה ברמיזות ובקריצות", או כפי שפירש במסכת עירובין (מז ע"א ד"ה "גס בה"): "רגיל בה ומכירה ומרוצה לו". ובמילים אחרות פירש רבינו יהונתן: "שאין מתביישין זה מזה" (הובא בשיטה מקובצת כאן).

לעומת זאת, בשפת האידש, למשל, יש לזה תרגום מדויק במילה אחת: "היימיש"; וכך גם בשפה הצרפתית תרגומו במילה אחת: "פְּרִיִּיִּץ" (המילה במקורה באה במשמעות "חסר", וכאן באה במובן של חוסר גינונים ומחיצת-נימוסים מחמת קירבה יתירה שיש בין שני בני-אדם). במקרה זה, אין כמו מלת הלעז להגדיר במדויק את הביטוי "דגייסי בהדדי".

כאמור, בלשון-הקודש אין לכך תרגום מילולי ולכן בלשון-הקודש גיירו את המילה הארמית "גייסי" והפכוה ל"גס" (כמו במסכת גיטין סא ע"ב ודף פא ע"א – "לבו גס בה"). ומכאן מקור המילה "גיס" ביחס לקרבת בעל אחותו, או אחי אשתו, או "גיסים" לבעלי שתי אחיות. (ראה בהגהות 'עזר אור' לרבי יעקב עמדין על ספר התשוב, ערך 'גס').

לעזי רש"י השלם

במדור זה הובאו הלעזים שברש"י – כשהן מאויתים נכון, ומנוקדים להגייה נכונה [לאחר שהוגהו על-פי כתב-יד] מולם – הובאו הלעזים כפי שהן נכתבים בצרפתית עתיקה. ובנוסף, משמעותם לצרפתית המדוברת [הצרפתית העתיקה – כתובה באות גדולה, והצרפתית המדוברת – באות קטנה] הלעזים תורגמו גם לאנגלית, וכמובן – ללשון הקודש

CHALEMELS / Chalumeaux, flûtes
Flutes, pipes

מו ע"ב
קְלִימֵלִ"ש
חלילים

BON MALANT / Diphtérie, croup
Diphtheria, croup

ל ע"ב
בו"ן מַלְנִ"ט¹
תִּנְקָת

WOLTUR / Vautour

נ ע"א
וֹלְטוּר³

POINTURE DE FLEMIE / **פּוִינְטוּר־א דִּי פְלִימִיָּא**²

סוג של עופות דורסים הכולל מינים אחדים, כמו: חסידה, נָחֵם,

Piqûre de flamme, lancette

Vulture

עזניה

WEDILE / Vrille

וִידִיל־א⁴

דקירה של איזמל / מחט (של רופא המקיז דם)

Tendrill

קנוקנת

Prick, puncture of a surgical knife (for bloodletting)

הערות והארות

(ד), או דקור (רש"י משלי כג-לב). וראה על כך במדור 'לעזי רש"י השלם' למסכת יבמות הערה 1. בסמיכות, פּוִינְטוּר־א דִּי פְלִימִיָּא, משמעותו: דקירת איזמל / מחט.

נ ע"א

3. רש"י ד"ה "מררתא" – דיה הוא שם כולל לסוג של עופות דורסים. סוג זה כולל כמה מינים: חסידה (בחולין סג ע"א "החסידה – זו דיה לבנה; רש"י זכריה ה-ט), אנפה (בחולין שם "האנפה – זו דיה רוגזנית"), קפוף (רש"י ברכות נח ע"ב), ועוד. סוג זה של עופות נקרא בצרפתית וֹלְטוּר, ובמילונים מציגים כגון: חסידה, נָחֵם, עזניה, ועוד. (והשווה לדברי רש"י בישעיה (לד-טו) "דיות – וולטורש בלעז").

4. רש"י ד"ה "אצותא דדיקלא" – בעץ גפן, כמו בכל העצים המטפסים, גדלים ענפים דקיקים המסתלסלים על-גבי התומכות, ענפים אלו נקראים קנוקנות. מפרש רש"י שבעץ דקל גדל סיב הנכרך סביבו כמו הקנוקנות בגפנים, והוא הנקרא בגמרא: "אצותא דדיקלא".

ל ע"ב

1. רש"י ד"ה "סרונכי" – הפירוש המילולי ל"בו"ן מַלְנִ"ט" הוא "פצע חמור", אך בו"ן מַלְנִ"ט מתייחס כאן למחלת התִּנְקָת (בלשון-הקודש) / אסכרא (בארמית, ראה איוב ז-טו "ותבחר מחנק נפשי" תרגומו: "ובחרת סרונקא נפשי") / דיפתריה [DIPHTHERIA] (בלועזית).

זו מחלה זיהומית קשה ומדבקת, אשר במהלכה נוצר קרום עבה על רקמות הלוע והגרון. קרום זה מפרש רעלים לתוך הדם, והוא מתפשט לפעמים עד כדי חניקה. בימינו קיימים חיסונים ותרופות למחלה זו, אך בתקופות הקדומות חדרו מפניה והחשיבות למחלה הקשה והמסוכנת ביותר הגורמת למיתה מכוערת. "תשע מאות ושלשה מיני מיתה נבראו בעולם... קשה שבכולן אסכרא" (ברכות ח ע"א; וראה רש"י שם).

לט ע"ב

2. רש"י ד"ה "ריבדא דכוסילתא" – למילה פּוִינְטוּר־א כמה משמעויות: מגומר (רש"י בראשית ל-לב), מסומן (רש"י איכה א-

לעזי רש"י השלם

במדור זה הובאו הלעזים שברש"י – כשהן מאויתים נכון, ומנוקדים להגייה נכונה [לאחר שהוגהו על-פי כתב-יד] מולם – הובאו הלעזים כפי שהן נכתבים בצרפתית עתיקה. ובנוסף, משמעותם לצרפתית המדוברת [הצרפתית העתיקה – כתובה באות גדולה, והצרפתית המדוברת – באות קטנה] הלעזים תורגמו גם לאנגלית, וכמובן – ללשון הקודש

<p>SORSEMEZ / Ladre, (porc lépreux) A leper swine</p>	<p>נט ע"ב אִשְׁקָלְרִי"ר ליפות, להבריק ס ע"א</p>
<p>ESJAS / Gonflements ? Swelling ?</p>	<p>ס ע"א פְּלִינְדֶרֶ"א לאגוח, ללל ס ע"ב</p>
<p>ESJECS / Échecs Chess</p>	<p>ס ע"ב הוֹמְלוֹ"ן כשות</p>
<p>MADERNES / Coupes à boire longues et minces en bois marbré Cups made of marbled wood</p>	<p>קוֹדוֹיִנְ"ץ (פר"י חבוש)</p>
<p>PEILOLE / Paillettes, parcelles d'or Sequins, spangles, particles of gold</p>	<p>פִּיִּשְׁיוֹן כפיון (מחלת הנפילה)</p>
<p>WERUE / Verrue A wart</p>	<p>אֶרְזִילָה"ה חמר, טיט אדום סא ע"א</p>
<p>AIGRE / Vinaigre Vinegar</p>	<p>אֶפִּי"א סלרי (כרפס)</p>
<p>FENEDURE / Fente, fissure d'une cicatrice A groove, notch</p>	<p>אֶלִּינְדֶרֶ"א גד השדה (כוסבר)</p>
<p>DOBLON / Gras-double, repli dans le deuxième estomac des ruminants</p>	<p>רֹדִילִי"ש פלחים עגולים דקים</p>
<p>A fold of fat in a cud chewing animal</p>	<p>אֶיגְרוֹ"ר חמיצות</p>
<p>POLIOL / Pouliot (plante) A type of mint (plant)</p>	<p>שֵׁנִישְׁקָל"ש רב מלצרים</p>
<p>ALoisNE / Aluine, absinthe Wormwood (plant)</p>	<p>סֵנֶשְׁכָּלְס / Sénéchals, officier chargé de présenter les plats Head-waiter</p>

ALUM / Alun
Alum

עט ע"ב
אלונים¹³
צריף

TROJE / Réunion, masse (de dattes)
Reunion, bundle (of dates)

פ ע"א
טרוי"א
ערימה / אשכול

TENALIES / Tenailles
Tongs, pliers
FALDESTOL / Siège pliant
Folding chair

טינליי"ש¹²
מלקחיים (צבת)
פלדישטול
כסא מתקפל

WIVIER / Vivier (pour poissons)
A fishing pond

עט ע"א
ויבוי"ר
בריכת דגים

הערות והארות

עשו ממנו חותמות על שקי כסף, או על מכתבים (פירוש הרמב"ם למסכת שבת פרק שמיני משנה ה; פ ע"ב).

סא ע"א

4. רש"י ד"ה "כרפסתא" – במילון הצרפתי 'לארוס הגדול' (ערך Apie) כתב שסלרי בפי תושבי ארצות ים-התיכון נקרא אפי"א. ובערוך (ערך 'כרפס') כתב שבערבית הוא נקרא: כרפס. ובעניין זה ראה בחשובות חתם סופר ('או"ח סוף סימן קלב) שכתב: "הגאון מו"ה נתן אדליר טרח ויגע לידע איזה נקרא כרפס... ומצא שנקרא ברוב לשונות אפי"א. והוא הנקרא בלשון דייטשן צעלי"ן-סלרין, והוא נאכל כמו שהוא חי, נטבל בחומץ. וכן אנו נוהגין אחריו. ונתתי סימנא מילתא: אפי"א – ר"ת: א-ל-פועל ישועות אתה. על כן יאכלו ענוים וישבעו".

5. רש"י ד"ה "כוסברתא" – על הפסוק "והמן פִּנְצֵ-פֶדֶר" (במדבר יא-ז) תירגם הירושלמי: "פִּנְצֵ-פֶדֶר-פֶּסְפֶר". ובערוך (ערך 'כסבר') כתב: ש"כך שמו בלשון ישמעאל", ואכן גם היום שמו הערבי: פֶּסְפֶרָה.

סא ע"ב

6. רש"י ד"ה "דבר אחר" – ראה מהרש"א (חידושי אגדות ד"ה "דבר אחר חזאי יה") שפירש ש"דבר אחר" הוא כינוי לחזיר, אלא שלא נראה שמשום כך נפסל מלעלות על שלחן מלך נכרי, לכך הוכרח רש"י לפרש שחזיר זה היה מצורע, ולכך אינו ראוי לאכילה. ואכן מצינו בגמרא (מסכת שבת קכט ע"ב, ועוד מקומות) "פגע בדבר אחר (פירש"י – חזיר) קשה לדבר אחר (פירש"י – מצורע)". ש"דבר אחר" הוא כינוי גם לחזיר וגם למצורע. ולכך מביא רש"י את הלעז ללמד שלמרות שכתוב בסוגיינו רק "דבר אחר" אחד הכוונה גם לחזיר וגם למצורע, כמו שבצרפתית שוֹרְשִׁיץ הוא גם חזיר וגם מצורע.

מעניין לציין, שהמילה הצרפתית העתיקה שוֹרְשִׁיץ הפכה בצרפתית החדשה ל- [Ladre] לאֲדֶרָה, הכוללת משמעויות נוספות, כמו: קטנוני / קמצן; כמו שבלשוננו המדוברת מכנים לקמצן – חזיר.

ס ע"א

1. רש"י ד"ה "גונח" – על הפסוק "וילוננו" (שמות טו-כד) קובע רש"י: "דרך לשון תלונה להסב הדיבור אל האדם, מתלונן מתרעם, ולא אמר לונן, רועם. וכן יאמר הלועז: דיקומְפְּלִינְשִׁיטְשִׁי, מוסב הדיבור אליו באמרו ש"י". על-פי זה אין לתרגם את פְּלִינְדֶרְךָ בלשון התפעל – מתייפח, מתאונן, שאם-כן היה לרש"י לומר פְּלִינְדֶרְךָ ש"י. אלא כאן הוא שם הפעולה – לגנוח, לילל. מלת לעז זו מתאימה לפירושו של רש"י ש"גונח" זו צעקה או יללה הבאה מתוך כאב לב (ומפני כך עלולה להיקצר נשמתו, כפי שמבואר במסכת בבא-קמא פ ע"א ד"ה "גונח"). אולם הערוך (ערך גנח – א) מפרש ש"גונח" משמעותו משתעל. וכך מצינו במדרש רבה (בראשית סוף פרשה לב; וכן הוא ברש"י שם ז-כג) "וישאר אך נח – היה גונח דם", היינו שהיה משתעל ויורק דם. וכן פירש ב'תשבי' (ערך 'שעל'). וכעין זה פירש הר"ן (במסכת שבת סא ע"א מדפי הר"ף) "שיש לו חולי בריאה".

ס ע"ב

2. רש"י ד"ה "כשות" – כשמדובר בבעלי-חיים, צמחים, או עצמים, נעזר רש"י בלעז כדי להסביר (בעיקר לדוברי צרפתית) במה מדובר. במקרה שלפנינו הצורך בלעז כפול: א. זהו צמח שאינו מוכר כל כך, כפי שכתב רבי יצחק דסימפונט (הובא באור זרוע חלק ראשון הלכות נדה דף נ ע"א סימן יא): "כשות זה – איני יודע מהו?". ב. כדי שלא נחליף את ה'כשות' ב'קישות' – אלה הן שני סוגי צמחים שונים: הקישות – הוא (פרי) הקישואין; ואילו הכשות – הוא עשב הגדל על גבי שיחים קוצניים (כן פירש רב האי גאון, הובא באור זרוע שם, והועתק בערוך ערך 'כשות'). בעשב זה השתמשו לתעשיית השכר (כפי שכתב רש"י במסכת בבא-מציא מב ע"ב), וייחסו לו סגולות רפואיות (מוסף הערוך שם).

במוסף הערוך העיר שמקורה של המלה 'כשות' הוא בארמית, ומשם הועתקה לערבית, יוונית, רומית, וגם ללשון-הקודש.

3. רש"י ד"ה "גרגשתא" – הטיט האדום שימש לעשיית חביות (רש"י במסכת בבא-מציא ע"א ד"ה "גרגשתא"), וכמו-כן

פרק כ) הוא מביא שש הקדמות נחוצות להבנת שאלת הידיעה והבחירה. ובהקדמה השישית הוא משתמש במשל ממשחק השחמט: בעוד שבמשחק השש-בש מזלו של השחקן מכריע, במשחק השחמט לא המול מכריע אלא הידע והמיומנות. בשונה משדה-קרב אמיתי בין שני מלכים שהניצחון בו לא בהכרח שמור לחזק ולמיומן יותר, על לוח השחמט – בעל יכולת החשיבה החזק יותר הוא המנצח. ובלשונו: "ולא יאמר הצלחה ורוע מזל הנרדשיר [- שש-בש] במלחמת האשקוקי [- שח-מט], כאשר יאמר במלחמת שני מלכים נלחמים..." (על-פי תרגומו של רבי יהודה אבן-תיבון).

סה ע"א

9. רש"י ד"ה "שופרזי" – השווה לפירוש רש"י בבראשית מד-ב, שמות כה-לא, ובמסכת מנחות כח ע"ב (ר"ה "אלכסנדרים").

עה ע"א

10. רש"י ד"ה "שומא" – תוספות יום-טוב (פרק ז משנה ז) כתב שעל גמרא זו ציין הערוך את הפסוק (ויקרא יג-ב) "שאת" ותרגום הירושלמי "שומא זקיפא". ואם-כן יש מקום לטעות ולחשוב ששומא האמורה כאן היא נגע השאת האמורה בתורה, אך לא לכך כוונת הערוך אלא לומר שהיא כעין השאת. ואכן, הלעז המובא ברש"י, שמשמעו יבלת, מסייע לנו אף הוא בהבנה זו.

11. רש"י ד"ה "ולונדא" – בערוך (ערך 'לנדא') פירש ש"לונדא" האמור כאן בגמרא הוא לאונדא. ובמוסף הערוך (שם) פירש שהכוונה לשרף הנוסף משיח הקוסטוס [שהוא צמח ממשפחת הזנגביל]. אולם רש"י במילה הצרפתית שהביא מדגיש שלדעתו הכוונה לעשב הלענה.

12. רש"י ד"ה "בצבתא" – בלשון-הקודש, נקרא – מלקחיים, בארמית – צבת, בערבית קִלְפָּאֲנִי (ערוך ערך 'צבת'), ובצרפתית – טִינְלִיִּיִּש. (וראה במדור 'לעזי רש"י השלם' על מסכת יבמות הערה 2).

וכאן יש להעיר מדוע לעז טִינְלִיִּיִּש – בלשון רבים, צבתות; ולא טִינְלִיִּיִּא – בלשון יחיד, צבת, כפי שלעז ביבמות שם ובעוד מקומות.

עט ע"ב

13. רש"י ד"ה "פיר גפרית" – אלו"ם הוא שם כללי לכמה מיני גופרת כפולים. צריף – הוא מלח גבישי, חיוור, המורכב מגופרת האשלגן וגופרת החמרן. סגולתו לכוחץ.

אגב, בטעם הרבר שחזיר מכונה 'דבר אחר' כתב ה'תשבי' (ערך 'דבר אחר'): "נראה לי הטעם כדי שלא לזכור שמו בפני התינוקות וידרשו וישאלו עליו ויבואו לידי אכילה". אולם בהגהות רבי ישעיה פיק (לספר תשבי שם) העיר: "טעם הרב המחבר דחוק למאוד, דאם-כן כל דברים טמאים לא יזכר בשמם ולמה חששו דוקא בזה?... ובדרך צחות אפשר לומר: החזיר הזה כשהוא שוכב פושט טלפיו לומר אני טהור (כמו שכתב רש"י בפרשת תולדות כו-לד) והלכך נקרא 'דבר אחר' ממה שהוא מתראה בעצמו".

7. רש"י ד"ה "משרבט" – יש שתרגמו לעז זה במשמעות שרביט או מוט ארוך. ולפי זה, כוונת הגמרא שהפשתן "משרבט את השפתיים" – גורם שתתארכנה כמו שרביטים (שכשהיא עובדת בפשתן צריכה תמיד להרטיב את החוט ברוק שבפיה, וזה גורם להארכת השפתיים).

אולם יש לשים לב שרש"י אינו כותב כאן "ובלעז..." אלא "ובלשונו נקרא...", היינו שרש"י אינו נעזר כאן בשפה הצרפתית הכללית אלא בניב שדיברו בו במקומו של רש"י. (וראה ברש"י ביחזקאל ד-טז "דאגה – אינש"א בלעז, ובלשונו – טרא"ר בלעז"). אך נדגיש, אין הכוונה ליהודית-צרפתית (כמו שפת האידיש שהיא יהודית-גרמנית, או שפת הלדינו שהיא יהודית-ספרדית), כי לא ידוע לנו על שפה מעין זו אלא מתקופה מאוחרת יותר, כשלוש מאות שנה לאחר רש"י. אלא הכוונה לניב מקומי במחוזו של רש"י. מילת-ניב זו אינו מופיע במילונים העתיקים, ועד שלא נגלה בבירור את משמעו לא נדע האם כוונת רש"י לשרביט, או אולי לפירוש אחר.

פירושים נוספים ישנם בראשונים, כמו הפירוש (שהובא בשיטה במקובצת) שהפשתן גורם לסדקים בשפתיים, או פירוש הערוך (ערך שרבט – ב) שהוא גורם לנפיחות בשפתיים.

8. רש"י ד"ה "דמיטללא" – רש"י מפרש שַנְרָדְשִׁיר האמור בגמרא הוא אִישִׁיק"ש – שמו הצרפתי של משחק השחמט, ובימי הביניים נכנס שם זה גם ללשון-הקודש. אולם יש חולקים עליו: בהגהות הב"ח ציין "פירש בערוך: נרדשיר – משחקת בקסמים". בערוך לפנינו (ערך 'נרדשיר') מובא שזהו משחק הקרוי בלשון ערבי אֶל-נֶרְד. נָרְד בתרגום ללשון-הקודש הוא משחק הקוביות – שֶׁש־בֶּשׁ.

לפי רבי יהודה הלוי משחק הנרדשיר ומשחק האישיקש שונים לא רק בצביונם אלא גם במהותם. בספר הכוזרי (מאמר חמישי

לעזי רש"י השלם

במדור זה הובאו הלעזים שברש"י – כשהן מאויתים נכון, ומנוקדים להגייה נכונה [לאחר שהוגהו על-פי כתב-יד] מולם – הובאו הלעזים כפי שהן נכתבים בצרפתית עתיקה. ובנוסף, משמעותם לצרפתית המדוברת [הצרפתית העתיקה – כתובה באות גדולה, והצרפתית המדוברת – באות קטנה] הלעזים תורגמו גם לאנגלית, וכמובן – ללשון הקודש

AIGROR / Aigreur Sourness, acidness	אִיגְרוֹר חמיצות	REIMS / Rames Oars	ריימ"ש משוטים
PLOMER / Revêtir, recouvrir de plomb (un vase d'argile) To cover or plate with lead	פְּלוֹמִי"ר לצפות, לכסות בעופרת	WERNER / Conduire, faire marcher (un bateau) To sail, to navigate (a ship)	וִירְנִי"ר להשיט, לנווט, להנהיג
ALUM / Alun Alum	אֶלוֹ"ם צריף	CENDER / Étoffe de soie A silk fabric	צִינְדִי"ר ¹ בד משי
CREVACES / Fentes (dans des vases) Cracks (on the vase's sides)	קְרִיבְצִי"ש חרצים, בקיעים	GREED / Reconnaissance, gré Gratitude, favour	גְרִי"ד מחווה של רצון טוב
TREILE / Treille Vine-arbor	טְרִייל"א גפן דליות	BESACE / Double-sac de peau A sack with two pockets (בעל שני כיסים)	בִּישָׁצ"א ² תרמיל של קבצנים
SEONDIER / (Pain) de farine inférieure Secondary, of low quality	שֵׂאוֹנְדִי"ר משני / בעל איכות נמוכה	CORAL / Corail Coral	קוֹר"ל אלמוג

הערות והארות

צו ע"א
2. רש"י ד"ה "דסקיא" – הקידומת "דו" בארמית משמעה שנים, ואילו בצרפתית תבוא הקידומת "בִּי" במשמעות שנים. כאן "דסקיא" פירושו: דו-סק, שק עם שני כיסים; וכך בצרפתית "בִּישָׁצ"א" פירושו: בִּישָׁצ, שק עם שני כיסים.

פה ע"ב
1. רש"י ד"ה "מטכסא" – בערוך (ערך 'מטכס') מדגיש שהכוונה למשי מובחר. והוסיף, שמקורה של המילה הארמית הוא בשפה הרומית: מִיטְכְּסִי.

לעזי רש"י השלם

במדור זה הובאו הלעזים שברש"י – כשהן מאויתים נכון, ומנוקדים להגייה נכונה [לאחר שהוגונו על-פי כתב-יד] מולם – הובאו הלעזים כפי שהן נכתבים בצרפתית עתיקה. ובנוסף, משמעותם לצרפתית המדוברת [הצרפתית העתיקה - כתובה באות גדולה, והצרפתית המדוברת - באות קטנה] הלעזים תורגמו גם לאנגלית, וכמובן – ללשון הקודש

SALMUIRE / Saumure	שְלִמוּיִרָא³	נה ע"ב
Brine	מי מלח, ציר, הִלְמִי	
FEISOLE / Bandelette entourant les jambes	פִּישוּלָא⁴	
Belt surrounding the feet	רצועה, חגורה סביב הרגליים	
HOSES / Houseaux, jambières de cuir	הוֹשֵׁי־ש⁵	
Leather leggings, anklets	מגפי עור גבוהים, המחמלים וצמודים לשוקיים.	
LUPINE / Lupin	לוֹפִינָא⁶	נח ע"ב
Lupine	תורמוס	
SERTES / Chapelets (de figes)	שֵׁרְטֵי־ש	סא ע"ב
Strings (of figs)	מחרוזות (של תאנים)	

הערות והארות

הנמצאת בשימוש בהרבה שפות, ולא דווקא בצרפתית. ולכן נמצא לעז זה גם בפירושי הרא"ש והר"ן שהיו בספר.

4. **רש"י ד"ה "פסקיא"** – במסכת מנחות (כט ע"א ד"ה "חגור כמין פסיקא") האריך רש"י להסביר בלשון הקודש: "אזור, כדרך אומנים שרוצים לעשות מלאכה נאה חוגרין עצמן שלא יהו נגרים בבגדיהם".

יש להעיר, כאן מתאר רש"י את ה'פסקיא' במילה הצרפתית פִּישוּלָא (וכן לעז במסכת שבת קיג ע"א ומסכת פסחים יא ע"א), ואילו במסכת שבת (קיא ע"ב ד"ה "ושל פסקיא") לעז רש"י את ה'פסקיא' במילה אחרת פִּינְדָן [PENDANZ / Cordons] [attachant un manteau, une ceinture] שמשמעותה: "אזור רחב וחוטין תליין בראשו לקשרו בהן, וקורין (פינדורס) [פינדנ"ן]".

5. **רש"י ד"ה "אנפילא"** – במקומות אחרים (כמו במסכת שבת י ע"א ד"ה "רמי פומקי", ובעוד מקומות) מפרש רש"י שאנפילאות בלשון חז"ל הן קִלְצוֹנִיש בצרפתית, שהן נעלי בד הננעלים על הנעל; השתמשו בהן למניעת החלקה בהליכה על השלג. וכן פירשו תוספות כאן את האנפילא.

אולם על-פי העניין כאן – שהבירייתא מונה פריטי לבוש מעור שהגודר מן הכסות אסור בהם – פירש רש"י שגם ה'אנפילא' המוזכרת כאן עשויה מעור, וכוונת הגמרא כאן למה שקרוי בצרפתית הוֹשֵׁי־ש, שהם מגפי עור גבוהים המחמלים את השוקיים. (וראה עוד על משמעות קִלְצוֹן בימי רש"י וכימינו במדור 'לעזי רש"י השלם' למסכת יבמות עו ע"א).

6. **רש"י ד"ה "ורלמא"** – בויהו ה'לוף' כתבו רש"י (במסכת בבא מציעא קיא ע"ב ד"ה "לא את הלוף") ורא"ש (כאן) שהוא "מין קטנית". הרמב"ם (במסכת פאה פרק ו משנה י) כתב שהוא "מין ממיני הבצלים, בלא ספק". וראה פירושים נוספים בערוך ובמוסף הערוך (ערך 'לוף'). וראה הערה בעניין זה באוצר לעזי רש"י לעז 1204.

THERIAKE / Thériaque, un antidote	תִּירִיִּיקָא¹	מא ע"ב
Theriake, an antidote	תִּרְיָקָה (סם-תרופה).	
BON MALANT / Plaie qui saigne	בוֹן מַלָּנִיט	
Bleeding wound	פצע חמור, מדמם.	
MESGUE / Petit-lait	מִישְׁגָא	נא ע"ב
Whey	חֹבֶץ, מי גבינה	
FONDRILLES / Sédiments	פוֹנְדְרִילִי־ש²	נב ע"א
Sediment	משקעים	

1. **רש"י ד"ה "תורייקין"** – במהות ה'תִּירִיִּיקָא' נחלקו הראשונים: לדעת רש"י (שמות ל-לד): צִטָף המוזכר בתורה לענין הקטורת, הוא ה'צִרְי' המוזכר בבירייתא (כריחתו ו ע"ב) המונה את אחד-עשר הסמנים, והוא הנקרא תִּירִיִּיקָא. "ועל שאינו אלא שרף הנוסף מעצי הקטף קרוי 'צִטָף'". הרד"ק (בשורשי שרש 'צרה') אף הוא סבור כן, והוסיף (בירמיה ח-כב) שזו "רפואה לחלאים קשים, כמו נשיכת נחש וזולתו". (אלא שיש להעיר מפירושו ביחזקאל כז-יז ש"הצרי – מפרשים אותו שהוא שמן אפרסמון").

ואילו הרמב"ן דוחה את דעת רש"י בחריפות: "לא ידעתי אם הוא טעות סופרים, או המגיד כיחש לו". לדעתו תִּירִיִּיקָא אינה שרף אלא מרקחת המורכבת מכמה וכמה סמנים ושרפים, ביניהם: שאור, דבש, אבק עקרבים, בשר האפעה. וכל אלה כמובן שחלילה יתערבו בקטורת.

גם ברמב"ם מבואר ש'תִּירִיִּיקָא' אינו שרף בלבד. בהקדמתו למשניות מסביר הרמב"ם שתפקידם של עמי הארץ ליישב את העולם כדי שיהיה לחכם את כל צרכיו, ובתוך דבריו הביא דוגמה: [העם הארץ] יצוה לעבדיו לבנות ארמון כליל היופי ולנטוע כרם חשוב... [ונבוא העת] יקחו מן הכרם ההוא כוס יין, לעשות ממנו צרי [ו-רפואה] הנקרא תִּירִיִּיקָא וימלט בו מן המוות איש תמים ושלם אשר נשכו האפעה". (בדעת הרמב"ם לגבי ה'צרי' המעורב בקטורת, ראה ברמב"ן עה"ת שם ובכסף משנה הלכות כלי המקדש פרק ב הלכה ד).

2. **רש"י ד"ה "ובקיפה"** – במקומות אחרים מאריך רש"י ומסביר בלשון הקודש מהו 'קיפה': "דק דק של בשר ותבלין המתאסף בשולי הקדירה" (חולין צו ע"ב ד"ה "קיפה"), או "דק שבבשר שצולל ליסוד הקדירה" (שם קכ ע"א ד"ה "קיפה").

3. **רש"י ד"ה "זומית"** – שְלִמוּיִרָא (או בצורות דומות) היא מילה לטינית

לעזי רש"י השלם

במדור זה הובאו הלעזים שברש"י – כשהן מאויתים נכון, ומנוקדים להגייה נכונה נלאחר שהוגהו על-פי כתבי-יד

מולם – הובאו הלעזים כפי שהן נכתבים בצרפתית עתיקה. ובנוסף, משמעותם לצרפתית המדוברת

[הצרפתית העתיקה - כתובה באות גדולה, והצרפתית המדוברת - באות קטנה]

הלעזים תורגמו גם לאנגלית, וכמובן – ללשון הקודש

CONTREDE / Contrée, région

Country, region

קוֹנְטְרֵידָא²

חבל ארץ, פלך

ד"א

TENPLES / Tempes (parties de la tête)

Temple (of the forehead)

טִינְפֶלֶא¹

רקק

ד"א

הערות והארות

(ראה רש"י תענית יא ע"א, ובבא-מציעא עט ע"ב ד"ה "מאוונא לאוונא"), מהלך-יום

[- כבודת-ארץ] (ראה רש"י עבודה-זרה סה ע"א ד"ה "מאוונא לאונא"). וכאן, בעזרת

מלת הלעו, שולל רש"י את המשמעויות הללו ומדגיש שהכוונה לחבל-ארץ. וראה

בערוך (ערך 'אוון') שפירש "מקום ששם שומרי הדרכים ומוכרי חפצים] - פונדק-

דרכים[."

1. רש"י ד"ה "כדי לסוד" – בלשון-הקודש – רקק; בארמית – צידעא; ובצרפתית –

טִינְפֶלֶא¹. וראה ברש"י שופטים (פרק ד פסוק כב).

ד"א

2. רש"י ד"ה "וליהוי כל" – למלת אוונא מספר משמעויות: מלון-דרכים

היינו במגע, הרי כל שכבת זרע מטמאה במגע, אלא ודאי שנתרבה כאן שמטמאה במשא, שלא כמו כל שכבת זרע. **אילימא האי תנא דתניא כו' אפילו רבי יהושע לא קאמר אלא בצחצוחי זיבה אבל בעיניה לא.** ומשנתנו משמעותה ששכבת זרע לבדה מטמאה, אלא ביאור משנתנו שאין תולים בשכבת זרע של זה משנוקק לטומאה לטהר את הזיבה הבאה תוך מעת לעת לאחריה. **סבר רב פפא קמיה דרבא למימר אידי חולשא הוא דחזא.** כיון שנתרוקן משכבת זרע ראה זוב והיינו מאונס, ואם כן משנוקק לטומאה טמא כיון שגם באונס טמא. **אמר ליה רבא [והא תנן] גר שנתגייר מטמא בזיבה [מיד].** אם כן שהטעם שזוב אחר שכבת זרע אינו פוטר הוא מחמת חולשה, גם גר שראה זוב אחר גירותו ושכבת זרע קודם לה יטהר מחמתו, ובמשנה מבואר לא כך. **אלא תנאי [היא].** אין טעמו של זוב הטהור לאחר ראית שכבת זרע מחמת אונס חולשת הגוף אלא מגזרת הכתוב, ולכן אין הבדל בין אם נוקק לטומאה או לא. ומשנתנו מחדשת ששכבת זרע מטמאת במשא, וכמחלוקת התנאים דלקמן. **רבי יוסי אומר כו'.** הגמרא לא הביאה את המשנה במסכת כלים מחמת ששם מבואר שגם שכבת זרע שאינה סמוכה לזיבות מטמאת, ואילו הגמרא רוצה להביא אסמכתא לכך ששכבת זרע הסמוכה לזיבות בדווקא מטמאת במשא וכלשון משנתנו. **במאי קמילגי בדשמואל דשמואל רמי כתיב כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור.** לחכמים יש לדרוש מ'לפנות ערב' שגם לאחר הערב לראית הזוב כל שהוא תוך מעת לעת מטמאת השכבת זרע במשא, ואילו רבי יוסי דורש מ'מקרה לילה' שרק ביומה מטמאת הזיב את השכבת זרע. וחכמים סוברים שפסוקו של רבי יוסי לא ללמד בא אלא לצייר את המציאות הרגילה, ורבי יוסי סובר שפסוקם של חכמים בא ללמד שכבת זרע שאין זיבה שלאחריה טמאה תוך מעת לעת. **מה מורה האמור בשמשון נזיר.** שהרי כתוב בו שיהיה נזיר מן הבטן.

דף סו, ב חטוף. מהר לברך, ואילו רבי נהוראי סובר שעדיף לענות אמן כמו המלחמה שנצחונה נקרא על שם הפרשים המסיימים אותה. **אחד המברך ואחד העונה אמן.** נוטלים שכר שוה אלא שממהרים למברך, ולכן נמי צריך למחר ולברך.

סליקא לה מסכת נזיר

לבדוק יותר שנתלו חכמים בטעם מועט לטהר את ארץ ישראל, ויש המפרשים ששאלת הגמרא האם צריך לבדוק בעשרים אמה השניים לעומק. **כל ספק נגעים בתחילה עד שלא נוקק לטומאה טהור.** מחמת חזקת טהרה. וחזקת טהרה היינו כגון שמדובר בתחילת הסגרם שעדיין הם בחזקת טהורים וחזקת טומאה היינו לאחר שכבר פשה בהם הנגע והספק האם נטהרו מחדש. **מנא הני מילי.** מנין המקור לכך שספק נגעים להקל, וצריך לומר שהוא משום שכתוב קודם 'לטהרו' לשון טהרה. **אי הכי אפי' משנוקק לטומאה נמי.** לכאורה אין צריך לומר זאת כשיש חזקת טהרה ועל כרחנו טהרו הכתוב גם בחזקת טומאה ושלא כמשנתנו, רבנו תם. ועל כרחך שטעם משנתנו מכח חזקת טהרה בלבד. **ורבי יהושע אומר כיהה מאי כיהה וטיהר ודלמא כיהה וטמא.** אם נאמר שרבי יהושע טימא, השוני בינו לבין תנא קמא שהוא טימא בודאי ותנא קמא רק מספק, ומוכיחה הגמרא מכח הפסוק שאין לטמא מספק ועל כרחך שתנא קמא טימא בודאי ורבי יהושע טיהר בודאי. **בשבעה דרכים בודקין את הזב עד שלא נוקק [לזיבה].** היינו בראיה הראשונה או השניה, לרבי אליעזר ולחכמים, ומראה היינו ראית איש ואשה נוקקים זה לזה, וכפי שמוכח ממחלוקתו של רבי יהודה, וכשנוקק לטומאה בראיה שלישית או רביעית לרבי אליעזר או לחכמים אין בודקים אותה משום שטמא גם באונס. **אונסו.** היינו מאכל ומשתה המרגילים טומאה. **רבי נחמיה פוטר שרגלים לדבר.** שמת מחמת חוליו ולא מחמת המכה כיון שכבר היקל חולי מכתו, ונקטו התנא כאן משום רגלים לדבר. **מנא"מ א"ר [תנן] דאמר קרא והזב את זובו לזכר ולנקבה.** רק בראיה שלשית הוקש הזב לזבה לטמא גם באונס. **רבי אליעזר אומר בשלישית בודקין אותו ברביעית אין בודקין אותו.** משום שרבי אליעזר מרבה מ'את' עוד ראיה קודם ההיקש לנקבה והיינו ראיה רביעית.

דף סו, א אמר רבא לא תימא ספק הוא ספק לא הוא אלא ודאי הוא ספק מחמת זרע ספק מחמת ראיה וכיון דנוקק לטומאה ספקו טמא. ספקו של רבא הוא כשמצא שכבת זרע זוב על בגדו, האם יצאו כל אחד בנפרד סותר שבעה או שיצאו שניהם ביחד ואינו סותר אלא יום אחד. **ושכבת זרע למאי אילימא למגע.** אם נאמר ששכבת זרע של זב המטמאת משנוקק לטומאה

לעזי רש"י השלם

במדור זה הובאו הלעזים שברש"י – כשהן מאויתים נכון, ומנוקדים להגייה נכונה נלאחר שהוגהו על-פי כתבי-יד.

מולם – הובאו הלעזים כפי שהן נכתבים בצרפתית עתיקה. ובנוסף, משמעותם לצרפתית המדוברת

[הצרפתית העתיקה – כתובה באות גדולה, והצרפתית המדוברת – באות קטנה]

הלעזים תורגמו גם לאנגלית, וכמוכן – ללשון הקודש

לט ע"א	נ ע"א	לשון הקודש	מב ע"א
לְיִטְרִי"ש	בְּרִישְׁקִי"ש ⁴	חלות דבש	פְּרִי"ר ¹
ביצי כנים			לחפוף, לגרד ולשפשף
מב ע"א	נה ע"א		מה ע"ב
פְּרִי"ר ¹	מִשְׁ"ט ⁵	תורן	וְשִׁקְרִי"ד ²
לחפוף, לגרד ולשפשף			כמעט חי (לא מבושל היטב)
מב ע"א	נו ע"ב	אֲנִי"ד ⁶	מט ע"ב
וְשִׁקְרִי"ד ²		שָׁכַת (צמח תבלין)	טוֹרְטוּרִי"ו ³
כמעט חי (לא מבושל היטב)			עושים עוול
מט ע"ב	סה ע"א	בְּלִישְׁטִי"ש	
טוֹרְטוּרִי"ו ³		רגבי אדמה	
עושים עוול			

הערות והארות

מב ע"א

1. רש"י ד"ה "נזיר" – הוראתה המדויקת של המילה "חופף" היא – משפף, מתחכן. חיכוך זה כמה פנים לו: אדם הרוצה לנקות את שערוותיו הוא חופפם בסבון ובחומרי ניקוי; גם אדם הדואג ומתלבט חופף ומחטט בשערוותיו; כמו־כן, מרוב דאגה הוא עשוי לחפוף ולהתחכן בבגדיו.

ובכן, משנתינו "נזיר חופף" כוונתה: "חופף שערו בנתר ובחול" (לשון רש"י במסכת שבת ג ע"ב ד"ה "חופף") כדי לנקות את שערוותיו ולאחר־מכן הוא מפספס ומפירסם. כשהגמרא דורשת את ברכת משה רבינו לבנימין: "רצועה היתה יוצאה מחלקו של יהודה ונכנסה בחלקו של בנימין, והיה בנימין הצדיק מצטער עליה בכל יום לנטלה, שנאמר: 'חופף עליו כל היום' (דברים לג-יב)", מפרש רש"י: "כאדם המחשב ודואג" (ובחים נד ע"א ד"ה "חופף", וראה הערת ר"מ קטן באוצר לעזי רש"י לעז 1945), או באופן דומה: "אדם המצטער חופף ומתחכן בבגדיו" (מגילה כו ע"א ד"ה "חופף עליו").

אלא שבפירוש רש"י על משנתינו "נזיר חופף" יש לעיין: במסכת שבת פירש רש"י "חופף" שערו בנתר ובחול, וכך גם לועז כאן פרי"ד – שמשמעו לחפוף את הראש לצורך נקיון השער. ואילו במקום אחר במסכת שבת (פא ע"ב ד"ה "חופף") פירש רש"י את משנתינו שהנזיר "מחליק שערו".

מה ע"ב

2. רש"י ד"ה "או שלקן" – פירוש רש"י כאן שונה משאר המקומות בהם מוזכר "השלוק". בכל מקום בש"ס "שלוק" הוא מבושל ביותר (ראה רש"י במסכת ביצה טז ע"ב, ובמסכת סוכה לו ע"א, ובמסכת נדרים מט ע"א ד"ה "שלוק". וכן הוא בפירוש הרא"ש בנדרים שם. וראה עוד בפירושי התוספות והר"ן שם). כאן חרג רש"י מן הפירוש הרגיל ופירש "שאני מבושל יפה", וחיוק את פירושו במלת לעז נשקרי"ד שמשמעותה הברורה היא בישול מועט (כמעט חי).

נראה, שרש"י הוכרח לכך מתוך לשון המשנה "היה מבשל את השלמים או שולקן", אם די בבישול – שליקה ודאי טובה. אלא על כרחך שבאן "שלוק" הכוונה לבישול שאינו די הצורך. אולם תוספות (במסכת פסחים לט ע"ב ד"ה "לא שלוקין") פירשו אף כאן את השליקה במשמעות של מבושל היטב ואת דברי המשנה יישבו: "אף־על־גב דשליקה הוי טפי מבישול... קא־משמע לך דשליקה אינו יוצא מחורת בישול".

הב"ח (בהגהותיו) הרגיש בשינוי שבפירושו של רש"י וגדחק ליישב שאף כאן כוונת רש"י

למבושל ביותר ולכן "אינו מבושל יפה". הדוחק ברור, אבל המילה הצרפתית נשקרי"ד מבהירה מעל לכל ספק שכוונת רש"י אינה כך אלא ששלוק הוא פחות מבושל. (ועוד על משמעות "שלוק" – במוכן פחות מבושל – ראה בתוספות יום־טוב למסכת תרומות פרק ד משנה א ובהגהות מהר"ח שם).

מט ע"ב

3. רש"י ד"ה "קנטרין" – במסכת קידושין (נב ע"ב) באותו עניין ביאר רש"י ש"קנטרין" פירושו "מקניטים". ואילו כאן הביא את המילה הצרפתית טונטריו"ש שמשמעותה אף יותר מסתם הקנטה אלא עושי עוול.

זאת ועוד, במסכת פסחים (סו ע"א ד"ה מקנטרין) מפרש רש"י את הקנטור במלת לעז שונה – קונטרין [CONTRARIER / Contrarier, vexer, offensier] שמקורה ביוונית ומשמעותה הקנטה, אונאת דברים וכדומה (ראה רש"י שמות כב-כ; והשווה לדברי רשב"ם בבבא שית כב-א, כו-לה, שהביא לעז זה כפירוש לגרימת צער). צריך איפוא בירור מדוע הביא כאן רש"י את הלעז טונטריו"ש?

יש לעיין, ש"קנטור" בלשון־הקודש ו"קונטרין" בצרפתית שניהם מקורם במילה היוונית ששורשה קונטרס – CONTRA שמשמעותה נגד.

נ ע"א

4. רש"י ד"ה "והצפיחית" – בערוך (ערך 'צפתה') פירש באופן אחר: "מאכל העשוי מן קמח ודבש, והוא רך כל־כך שיכול להציקו".

נה ע"א

5. רש"י ד"ה "הנכנס" – ה'תורן' (בלשון־הקודש), או ה'איסקנא' (בארמית) – "הוא העץ הוקף וגובה התקוע בספינה" (לשון רש"י ביחזקאל פרק כז פסוק ה), אלא שמשתמשים בשמות אלו גם לתאר את הקורה המחוברת לרוחב התורן שעליה נמתח המפרש (ראה רשב"ם במסכת בבא־בטרא עג ע"א). ומכאן הועתק השם 'איסקנא' לכל ספינה גדולה בעלת תרנים ומפרשים, כמו בסוגיה שלפנינו.

נו ע"ב

6. רש"י ד"ה "הג" – במסכת עבודה־זרה (ז ע"ב) פירש רש"י: "השבת – ירק של תבלין שקורין (אוי"ר) [אנייד], ובלשון רומי אניטו [Aneto]". הוא צמח תבלין חד־שנתי ממשפחת הסוככים, בעל פרחים צהובים.

לעזי רש"י השלם

במדור זה הובאו הלעזים שברש"י – כשהן מאויתים נכון, ומנוקדים להגייה נכונה נלאחר שהוגונו על-פי כתב-יד) מולם – הובאו הלעזים כפי שהן נכתבים בצרפתית עתיקה. ובנוסף, משמעותם לצרפתית המדוברת

[הצרפתית העתיקה – כתובה באות גדולה, והצרפתית המדוברת – באות קטנה]

הלעזים תורגמו גם לאנגלית, וכמובן – ללשון הקודש

FOISON / Foison, abondance	פוישו ³
Abundance, plenty	שפע
ESLOISIEZ / (Pied) déboité	אִישׁלוֹשִׁי ³
(Foot) dislocated	נָקוּעַ
PODAGRE / Podagre, goutte au pied	פּוֹדַגֵּר ⁴
Podagra, gout	צִינִית, (שיגרון), גָּאוּט

DEMENCIAIR / Déchirer, dépecer	דִּמְנִינִי ¹
To cut into small pieces	לְקַרְוֵה לְגוֹרִים
BENDEL / Ceinture, bande	בִּנְדִיל ¹
Band, belt	סֶרֶט, חֲגוּרָה
BON MALANT / Diphtérie, croup	בּוֹן מַלָּנִי ²
Diphtheria, croup	חֲנָקָה

הערות והארות

זה מפרש רעלים לתוך הדם, והוא מתפשט לפעמים עד כדי נגיפה. בימינו קיימים חיסונים ותוספות למחלה זו, אך בתקופות הקדומות חדרו מפניה והחשיכוה למחלה הקשה והמסוכנת ביותר הגורמת למיתה מבוטרת. "תשע מאות ושלשה מיני מיתה נבראו בעולם... קשה שבכולן אסכרא" (ברכות ח' ע"א; וראה רש"י שם).

י"ע

3. רש"י ד"ה "במה בירכו" – המילה הצרפתית פוישו³ כתרגום לשפע³ מופיעה במפורש ברש"י ליחזקאל (כו-) על הפסוק "משפעת סוסיו", פירש רש"י: "שפעת – ד"י ל"א פוישו³ [foison la de]".

אולם יש להעיר, רש"י קובע כאן כלל: "כל ברכה שבמקרא לשון ריבוי הוא, דבר המרבה ומצוי בו שובע – פוישו³ בלע"ז". (וכלשון הו"ו כתב גם במשלי יא-כה). ולכאורה, המילה 'ברכה' אינה במשמעות שפע בלבד, אלא נושאת היא משמעויות נוספות, כמו: דרישה ושאלת שלום, להתברך, להשתבח?

מוכרחים אנו לומר שכונת רש"י היא: "כל לשון ברכה – מעין זו האמורה כאן – פוישו³ בלע"ז. על דרך שפירש רא"ם (שמות יא-ב) את מאמר חז"ל "אין נא' אלא לשון בקשה" (ברכות ט' ע"א) שנראה לכאורה סותר את שאמר חז"ל במכילתא (שמות יב-ט, וכליקוט שמעוני שם רמז קצו) "אין נא אלא לשון חי", אלא על-כרחך שכונתם "אין נא – האמור פה – אלא לשון וכו'". (וראה 'מעייני אגם' עמוד קנה).

4. רש"י ד"ה "פודגרא" – במסכת סנהדרין (מה ע"ב ד"ה "פודגרא") הטעים רש"י: "כן שם החולי אף בלשוננו". בלעזות: גָּאוּט; ובלשון-הקודש: צִינִית (ירושלמי מסכת שבת פק"ו הלכה ו), או שיגרון. זו מחלה המלווה בכאבים עזים בפרקים, כאשר הסימפטום הראשון הוא כאב ונפיחות בפרקי בחוונת הרגליים. צריכה מוגברת של בשר ומשקאות אלכוהוליים מגבירה את הסיכוי לחלות במחלה. לכן בעבר נקשרה המחלה עם כאלה שחיו חיי הוללות, וכונתה: 'מחלת המלכים'. אחד המלכים שחלה במחלה זו הוא אסא מלך יהודה.

1. רש"י ד"ה "ואם נפרמו" – מהי 'קריעה' ומהי 'פרימה'? רבינו המאירי (במסכת מכות כב ע"ב) נוקט ש"הקריעה והפרימה – שניהם ענין אחד". אך יחיד הוא בדעה זו; רבותינו הראשונים נקטו שיש הבדל בין 'קריעה' ל'פרימה', וחלקו מהו. לפי רש"י (כאן; וכן הוא בתוספות שאג"ן הגדפס בשולי הגליון): קריעה – היא אחת, ופרימה – היא לקרעים הרבה. (והשווה לדברי רש"י במסכת סנהדרין מה ע"א: "נקרעו – כדרך כל הנקרעים, נפרמו – קרע משונה לכאן ולכאן ולהתיכות קטנות").

לפי הרמב"ם (בפירוש המשניות כאן): קריעה – היא לאורך, ופרימה – לצדדים. המאירי (כאן) כורך את שני העניינים כאחד: קריעה – "קרע אחד מלפניו ביושר", פרימה – "קרעים הרבה הן מלפניה הן מצדה". ומוסיף עוד: "יש מפרשים: קריעה – במקום התפר, פרימה – שלא במקום התפר". (במסכת מכות שם הביא המאירי פירוש זה בשם חכמי הצרפתים. וראה ריטב"א שם והערות המהדיר במהדורת מוסד הרב קוק).

ואילו הערוך (ערך 'פרס') פירש בדיוק להפך: "קרע – בגופו של הבגד שלא במקום תפר, פרימה – במקום תפר". כעין שפירש רש"י את הפרימה האמורה במסכת מכות (כב ע"ב): "כיצד מלקין אותו? ... והון הכנסת אוחו בבגדיו, אם נקרעו – נקרעו; ואם נפרמו – נפרמו". ופירש רש"י: "נפרמו – דִּשְׁקוּשְׁדֵּךְ"א [DESCOSDRE / Découdre], קריעה של תפירה". משמעות הלעז שם, לפירוש התפר. (וראה עוד בעניין זה בערוך לנו למסכת מכות שם).

ח"ע

2. רש"י ד"ה "סרונכי" – הפירוש המילולי ל"בון מלָנִי"ט הוא "פצע חמור", אך בון¹ מלָנִי"ט מתייחס כאן למחלת החֲנָקָה (בלשון-הקודש) / אסכרא (בארמית, ראה איוב ו-טו "ותבחר מחנק נפשי" תרגומו: "ובחרת סרונקא נפשי") / דיפתריה [DIPHTHERIA] (בלעזית).

זו מחלה זיהומית קשה ומדבקת, אשר במהלכה נוצר קרום עבה על רקמות הלוע והגרון. קרום

GALES / Noix de galle

Gall-nuts

WEDRIOL / Vitriol, sulfate de fer

Vitriol, iron sulphate

ADREMENT / Vitriol, sulfate de cuivre

Vitriol, copper sulphate

צבע שחור (העשוי מנחושת גופרתית)

גלי"ש⁶

עפצים

וינריאול

חומצה גופרתית

אדרימין⁷

BOTON / Bouton

Button

GLUD / Glu, colle forte

Glue, strong adhesive

טו ע"א

בוטון⁵

כפתור

יו ע"א

גלוד

דבק חזק

הערות והארות

דבר מתוקן לפני רבי טרפון, היה אומר: כפתור ופרח! (בראשית-רבה צא-יב).

כרם, הגאונים פירשו עניין זה אחרת. ראה בערוך (ערך 'חמר' - ב) שהביא: "תשובת רב סעדיה: יש גורסין 'חומר' ומפרשין להחמיר עליו, אבל אנו גורסין 'חומר' בה"א ופירושו כמין מעשה, שכן קורין המעשה כלשון אומית איהמרא, וכי יפגשו [שני אנשים] זה את זה אומר להבדיל: 'מה אהמרך?' כלומר, 'מאי אגרך, ומאי טוכך, ומאי מעשיך?'. היינו שדרשת חז"ל היא על שם מעשיה של הסוטה. (פירוש זה הובא גם בחוספות כאן ובמסכת חולין קלד ע"ב 'דורשי חמורות').

יו ע"ב

6. רש"י ד"ה "דיפתרא" - עפצים הן גידולים טפילים על עלה האלון המשמשים לתעשיית הדיו (ראה רש"י במסכת שבת קד ע"ב ד"ה "אפצא") ולעיבוד עורות (ראה רש"י במסכת גיטין יא ע"א ד"ה "שאינו יכול להודיף").

7. רש"י ד"ה "קנקנתום" - ראה את דברי החוספות במסכת גיטין (ט ע"א) ד"ה "קנקנתום חרתא דאושפכ".

5. רש"י ד"ה "חומר" - לפי רש"י "חומר" הוא בוטון, היינו כפתור, העשוי מזהב כחשיט וכו' כפתור את שתי קצות צווארון החלוק.

על דרך זו פירש גם במסכת גיטין (סט ע"ב ד"ה "חומרתא דפילון") ש"חומרתא דפילון" הכוונה לכפתור, העשוי מזהב או מכסף, שבו היו מניחים כושם ששמו פילון ועונדים אותו כחשיט על הצוואר. וראוי לציין שבמסכת שבת (סב ע"א) לא פירש רש"י ש"חומרתא דפילון" הוא כפתור וזה או כסף, אלא "קשר [היינו, שקיק בד] שקשור בו סם ששמו פילון וריחו ערב". ועל-פי זה בדרשת הגמרא במסכת קידושין (כב ע"ב) "כמין חומר", פירש רש"י: "צדור [קשר וכן] המרגליות וצדור [קשר וכן] הכושם תלוי בצדור לחכשיט".

כעין זה פירש רבי הלל (הובא בחוספות כאן ד"ה "כמין חומר"), אלא שלפירושו "חומר" הוא צדור המרגלית עצמה או הכושם עצמו.

לכל הפירושים, הכוונה לדבר נאה ומשובח לב - וכמוהו דרשת חז"ל. יתכן עוד, שההשוואה בין מאמר נאה לכפתור נאה היא על משקל דבריו של רבי טרפון, כי "בשעה שהיה אדם אומר

לעזי רש"י השלם

במדור זה הובאו הלעזים שברש"י – כשהן מאויתים נכון, ומנוקדים להגייה נכונה (לאחר שהוגו על-פי כתב-יד) מולם – הובאו הלעזים כפי שהן נכתבים בצרפתית עתיקה. ובנוסף, משמעותם לצרפתית המדוברת [הצרפתית העתיקה - כתובה באות גדולה, והצרפתית המדוברת - באות קטנה] הלעזים תורגמו גם לאנגלית, וכמוכן – ללשון הקודש

CENGLE / Enceinte (de ville)	צִינְגֵל"א ³	מה ע"א
A wall (around the city)	תחום, חומת העיר	
JEVESTREDURE / Chevêtre, licou	זִ'בִּישְטְרִידוּר"א ⁴	
Halter	אפסר	
JASE / Chasse, coffre	זִ'שִׁ"א	מה ע"ב
Box, case	ארגז, תיבה	
ENFLER / Enfler	אִינְפִלִי"ר	
To inflate	לנפח	
BRESCHÉ / Rayon de miel	בְּרִישְק"א ⁵	
Honeycomb	חלת דבש	

ARC VOLUD / Voûté en arc	אֶרְקוּלוּד"ר	לר ע"א
Bended like an arch	מקושת [כקשת מקומרת]	
ALMENBRE / Estrade, tribune	אֶלְמִינְבֶר"א ¹	מא ע"א
Platform	דוכן, בימה	
ENCOMBRER / Encombrer	אִינְקוֹמְבְּרִי"ר ²	מא ע"ב
To encumber	חוסם, אוטם	
PADASTRES / Parâtres, beaux-pères	פֶּדֶרְשְטְרִי"ש	מב ע"ב
Step-fathers	אבות חורגים	
WIRES / Flèches	וִירִי"ש	מז ע"א
Arrows	חיצים	

הערות והארות

עולין לרגל עומדין צופין ("מרוכ העם היו נדחקים איש באחיו, ואין לו מקום לנטות על צדו לכאן ולכאן" – רש"י) ומשתחווים רוחים" (יומא כא ע"א)?
נראה, שהפיענוח המדויק של המילה הצרפתית הוא אִינְקוֹמְבְּרִי"ר, שם הפועל של קוֹמְבְּרִינְגִי"ט [COMBREMENT] שמשמעותה חסימה, אטימה וכדומה. וכאן בא במשמעות צפיפות ודחוק הגורמים לאנדרלמוסיה ולסכנה. מחמת הסכנה נמנעו להחזיק את הבימה לפני המועד.

מה ע"א

3. רש"י ד"ה "אבי פגיה" – פירושים נוספים מצינו בראשונים: בערוך (ערך 'פגיה') פירש שזהו מקום חוץ לירושלים. ואילו בערך 'בית פאג' פירש שזו חומת ירושלים. (וראה בהפלאה שבכרכין, ערך 'בית פאג', כיצד יישב את הסתירה). ובמסוף הערוך כתב שהוא מקום אכילת הקדשים והיא מחומת ירושלים ולפנים.
4. רש"י ד"ה "אבי פגיה" – אפסר בצרפתית יכול להיאמר זִ'בִּישְטְרִידוּר"א (JEVESTREDURE) ויכול להיאמר קִיבִּישְטְרִי"א (CHEVESTRE). פעמים שרש"י משתמש במילה זִ'בִּישְטְרִידוּר"א, כמו כאן; ופעמים שרש"י משתמש במילה קִיבִּישְטְרִי"א, כמו במסכת יבמות מו ע"א.

מה ע"ב

5. רש"י ד"ה "והצפיחית" – בערוך (ערך 'צפחית') פירש באופן אחר: "מאל העשוי מן קמח ודבש, והוא רך כל-כך שיכול להציקו".

1. רש"י ד"ה "בימה" – רש"י במסכת מסכת עבודה-זרה (טז ע"א ד"ה "בימה") פירש: "כעין מגדל קצר הוא [- צר] וגבוה, כדאמר במסכת סוטה (דף מא ע"א) 'בימה של עץ עושים לו בעזרה, ואנו קורין אותו: (אלמבר"א) [אֶלְמִינְבֶר"א]".
יש להעיר, שבודרך כלל כשרש"י מביא מלה בצרפתית הוא כותב: "ובלעז...", וכאשר הוא משתמש בניכ מקומי הוא כותב: "ובלשוננו...", או בסגנון דומה, (ראה רש"י יחזקאל ד-טז, ובמדור 'לעזי רש"י השלם' למסכת כתובות טא ע"ב הערה 7). אולם במקרה זה כותב רש"י: "ואנו קוראין אותו" וכונתו שזה מונח מיוחד ליהודים; מוצאו ערבי (אל-מונבר) ומצוי אף אצל יהודי אשכנז בצורת 'אלמימור'.

מא ע"ב

2. רש"י ד"ה "מאימת דמתחיל מועד" – רש"י מסביר שלא הקדימו את בניית הבימה לערב יום-טוב כיוון ד"דחקה ליה עזרה", ואת הפירוש המדויק של "דחקה" הוא מגדיר במילה צרפתית.
דרמסטר (ובעקבותיו ר"מ קטן באוצר לעזי רש"י לעז 1236) פיענח שכאן הייתה כתובה המלה הצרפתית אִינְקוֹבְּרִי"ר שמשמעותה להפריע, להכשיל וכדומה. היינו שלא בנו את הבימה בערב יום-טוב כי בימה גבוהה במכרז עזרת הנשים מהווה מכשול והפריעה לעולי הרגל הרבים הבאים במהלך היום-טוב לבית-המקדש.

תמוה, מה ראה רש"י צורך להסביר את ההפריעה בצרפתית? ועוד יותר, דחוק לומר שצפיפות והפריעה מהווה סיבה לביטול תיקון הבימה מבעוד מועד; הרי בין כך ובין כך "בשעה שישאל

מט ע"ב

ש"ל ז'מ"א

SEL JEME / Sel gemme

טנבור

TANBOR / Tambour

מלח מחצבתי (כגון מלח סדומית)

Rock salt

תוף

Drum

ניאלי"א⁶

NEELE / Nielle (gravure)

פילטריין

FELTRIN / (Chapeau) de feutre

משוקד, חרוט

A black etching

(כובע של) לָבָד

A felt hat

לישק"א⁷

LESCHE / Laiche (bot.)

לינג"א שורי"א⁸

LENGE SURIE / Langue syriaque

כריץ (צמח)

Sedge (plant)

שפה סורית

Syrian language

הערות והארות

קרטקא, הכוונה לצמח 'הגומא' ממנו עושים נייר (ראה רש"י לעיל יז ע"א ד"ה "נייר").

קרטקא באטלקית הוא – פפירוס, נייר; ג. צמח הערבה.

8. רש"י ד"ה "לשון סורסי" – ראה בתוספות (במסכת בבאקמא פג ע"א ד"ה "לשון

סורסי" ובמסכת בבאבבא צ ע"ב ד"ה "לסוריא") שארם נהרים וארם צובא שכבש דוד המלך

נקראות ארץ סוריא ושפתה נקראת לשון סורסית (כמו ששפת יון – לשון יוני; ושפת פרס –

לשון פרסי). שפה זו היא בעצם ארמית בהגיה שונה.

6. רש"י ד"ה "של מלח" – ראה רש"י (בשמות כה-לג) בתיאור מנורת הזהב:

"משוקדים – מצויירים היו, כדרך שעושין לכלי כסף וזהב, שקורין ניאל"ר בלעז". כדי

להבליט את הצוירים היו חורטים אותם בגפרית.

7. רש"י ד"ה "חלילית" – ראה בערוך (ערך 'חלף' – ב) שגרם חילף והביא עליך

שלושה פירושים: א. שהוא עשב שעושים ממנו חבל ומחצלות; ב. "שהיא אותה שקורין בלעז

לעזי רש"י השלם

במדור זה הובאו הלעזים שברש"י – כשהן מאויתים נכון, ומנוקדים להגייה נכונה (לאחר שהוגהו על-פי כתיב-יד)

מולם – הובאו הלעזים כפי שהן נכתבים בצרפתית עתיקה. ובנוסף, משמעותם לצרפתית המדוברת

[הצרפתית העתיקה - כתובה באות גדולה, והצרפתית המדוברת - באות קטנה]

הלעזים תורגמו גם לאנגלית, וכמובן – ללשון הקודש

<p>CONREIDER / Équiper, pourvoir des choses nécessaires לדאוג ולהמציא את הדברים הנחוצים To equip, to provide necessary things</p>	<p>קונרייד"ר⁴ יד ע"א</p>	<p>CONTREDE / Contrée, région Country, region</p>	<p>קונטריד"א חבל ארץ, פלך זע"א</p>
<p>COT / Cotte, tunique Cloak, tunic</p>	<p>קוט"ט⁵ גלימה טו ע"א</p>	<p>NEELE / Nielle (gravure) A black etching</p>	<p>ניאיל"א¹ משוקד, חרוט זע"ב</p>
<p>NOSCHE / Broche, fermoir Pin, clasp</p>	<p>נושק"א⁶ סיכה זע"א</p>	<p>DUCHEDES / Duchés (hyparchie) Duchies (hyparchie)</p>	<p>דוקידי"ש² דוכסיות (ממשלות) זע"ב</p>
<p>ORPIMENT / Sulfure jaune d'arsenic Yellow arsenic paint</p>	<p>אורפימינט⁷ צבע זהב זע"א</p>	<p>DUCHEDES / Duchés, provinces Duchies, provinces</p>	<p>דוקידי"ש² דוכסיות (מחוזות) זע"א</p>
<p>MINIE / Minium, de couleur rouge Red lead paint</p>	<p>מיני"א⁸ צבע אדום</p>	<p>GALES / Noix de galle Gall-nuts</p>	<p>גלי"ש³ עפצים</p>

הערות והארות

4. רש"י ד"ה "פרנסה" – ראה רש"י להלן (סה ע"ב ד"ה "פרנסה"): "כל לשון 'פרנסה' – לשון עשיית צרכיה הוא. או בהיפוך, ברש"י במסכת בבא-מציעא (מו ע"א ד"ה 'ואפרנסם'): "כל צורך סיפוק – קרי: 'פרנסה'".
וראו לציין ששם העצם "פרנסה" בצרפתית הוא קונרייד"ר [CONREID], והפועל "לפרנס" בצרפתית הוא קונרייד"ר [CONREIDER].

5. רש"י ד"ה "סרבלי" – בגר עליון עקרי בתקופת ימי הביניים בעל נימים גדולים וגסים. ראה רש"י במסכת ביצה יד ע"ב.

6. רש"י ד"ה "כבינת" – "כִּינְתִי" לפי רש"י זו סיכת תכשיט שפורפת וסוגרת את הבגד; פירושים נוספים ראה בתוספות במסכת בבא-בבא קנו ע"ב ד"ה "כבינת" ובערוך ערך 'כבינת' דר"ב.

7. רש"י ד"ה "סמא" – רש"י במגילה (יח ע"ב ד"ה "סמא") כתב שזהו החומר הנקרא בלשון הקודש 'זוניך' (שהוזכר במסכת חולין פח ע"ב לענין כיסוי הדם בו). ובערוך השלם (ערך 'סם') הוסיף שנקרא היום: ארסן, והוא סוג מתכת בעלת ברק, וטרכובותיו מכילות רעל חריף (שמשתמשים בו להשמדת חרקים ומויקים שונים) ובמוסף הערוך (שם) הטעים שנקרא ארסן על שם מוצאו של העפר הזה מאדמה לבנה הבאה מהאי היווני סמוס.

8. רש"י ד"ה "סקרתא" – ראה רש"י במסכת שבת (קד ע"ב): "צבע אדום שצובעין בה תריסין", נראה שהוא סוג צבע המכיל חומר המשמש לציפוי ברזל שלא יחליד.

1. רש"י ד"ה "כלילא" – ראה רש"י במסכת שבת (יח ע"ב ד"ה "גפרית") שלאחר שריקעו צורות על הכסף היו מעשנים אותו בגפרית ומשחירים את החריטות כדי להבליט את הצורות ואת יופי הריקועים.

2. רש"י ד"ה "בפרוורי" – פעמיים פירש רש"י בעמוד זה מהו 'פרוורא', לעיל פירש "הפרכא" וכאן פירש "פילכי". מילים אלו משמעותן שונה, הפרכא פירושה: ממשל (וכן כינוי לשר המושל); ואילו פילכי פירושה: מחור, "חמש או שש עירות שהן מקובצות במקום אחד". (ראה בערוך ערך 'הפרכוס' וערך 'פלך').

מעיון במפרשים עולה שבשני המקומות כוונת רש"י אחת, לפרש ש"הקנה שדה בסוריא כקונה בפרוארי ירושלים" היינו כקנה במחוז [ממשלת] ירושלים. ראה חידושי חתם סופר כאן. ולהעיר, שעל הפסוק (במלכים ב כג-יא) "וַיִּשְׁבֹּת אֶת הַסּוּסִים אֲשֶׁר נָתַנוּ מִלְכֵי יְהוּדָה לְשָׁמֶשׁ מֶבֶא בֵּית ה' אֶל לִשְׁתַּת נִתְרָן לְכָל הַסָּרִיס אֲשֶׁר בְּפָנֵיהֶם", כתב רש"י: "לא ידעתי מה הם".
נציין עוד, שרש"ב במסכת בבא-בבא (קכב ע"ב) פירש את משמעות ה'פרוורא': "כפרים ושדות שסביב להעיר חוצה למגרש". וכן פירשו רבינו גרשום (שם), והרד"ק (במלכים ב כג-יא). וחרגום יונתן מסייעם, שעל הפסוק "ושדה מגרש עריהם" (ויקרא כה-לד) תרגם: "פרוורי קרייהון".

3. רש"י ד"ה "שאינו יכול לזייף" – עפצים הן גידולים טפיליים על עלה האלון המשמשים לתעשיית הדיו (ראה רש"י במסכת שבת קד ע"ב ד"ה "אפצא") ולעיבוד עורות.

CHALÇON / Chausson, bas de laine	כח ע"א	ADREMENT / Vitriol, sulfate de cuivre	אֲדָרְמִינִיט ⁹
Cloth-shoes, slippers	קלצון ¹³	Vitriol, copper sulphate	צבע שחור (העשוי מנחושת גופרתית)
BOLZOLE / Sac de cuir du berger pour sa nourriture et pour dormir	נעל בד	GALES / Noix de galle	גליש
Pouch, food and sleeping bag	כח ע"א	Gall-nuts	עפצים
TASCHE / Sac	בולזול ¹⁴	SOSPECIER / Soupçonner, supposer	שושפיציני ¹⁰
Sack, bag	טרמיל-גב, שק רועים המשמש לאוכל ולשינה	To suspect, to imagine	לשער, לדמות בנפשו
DETRONCIER / Tronquer, couper par le bas	טשק"א ¹⁴	FUEIL / Pâte d'orseille	יט ע"ב
To truncate, to cut from the bottom	שק	Paste of orchil	מוי"ל ¹¹
FOSOIR / Houes, marres	כט ע"ב	BROSDER / Broderie	צבע המבליט את מי המילין שנבלעו בנייר
Hocs, pick-ax	דיטרונציני ¹⁵	Embroidery	כ ע"א
	לקטוע מתחת	COINZ / Coin, pour frapper les monnaies	ברושדי ¹²
	לב ע"א	Engraved stamp (for coining money)	רקמה
	פושוי ¹²		קוינץ ¹²
	מערד, מכוש		חרט (לטביעת מטבעות)

הערות והארות

9. רש"י ד"ה "חרתא דאושכפי" — ראה את דברי התוספות ד"ה "קנקתום חרתא דאושכפי".

10. רש"י ד"ה "מדמין" — ראה רש"י לקמן (לו ע"א): "מדמין — נראה בעינינו וכמדומין אנו כן ולא שמענו מרבותינו". וראה עוד רש"י במסכת חולין צ ע"ב ד"ה "דעת נוסה".

14. רש"י ד"ה "טליקא" — השווה לדברי הרמב"ם בפירוש המשניות למסכת מעילה (פרק ו משנה ב; כא ע"א): "גלוסקמא — שק קטן, או הדומה לו". ובפירושו למשנתנו הוא מוסיף לתאר: "הם כלים שמניחים בהם השטרות" (על פי מהדורת קאפח).

11. רש"י ד"ה "במיא דנרא" — תוספות (בשם רבינו חננאל) פירשו שזהו חומר הנעשה ממי קליפת הרימון. ובספר הערוך (ערך נר' — ד) הובא פירוש נוסף שהוא מי צבע של תכלת שצובעין בו צמר ובגדים.

15. רש"י ד"ה "מאי קפחותא" — באמצעות מלת לעז אחת שמשמעותה "קטיעת הגפיים התחתונים" משלב כאן רש"י מליצה נאה: רב ספרא קטע את דגליהם של רבי אבהו וחבריו שלא ימצאו רגלים לרבריהם.

12. רש"י ד"ה "רושמא" — קוינץ בצרפתית הוא גם בקצרה קוינץ (לשניהם מובן אחד — חרט לטביעת מטבעות) כפי שהביא רש"י במסכת בבא מציעא מד ע"א ובעוד מקומות.

וראה עוד במוסף הערוך (ערך קפח') שפירש את ענין הקיפוח: "ענין טפיחה, מכה והרג".

13. רש"י ד"ה "קטן ואנפיליא" — המילה הצרפתית קלצון [CHALÇON] שינתה

לעזי רש"י השלם

במדור זה הובאו הלעזים שברש"י – כשהן מאויתים נכון, ומנוקדים להגייה נכונה (לאחר שהוגהו על-פי כתב-יד) מולם – הובאו הלעזים כפי שהן נכתבים בצרפתית עתיקה. ובנוסף, משמעותם לצרפתית המדוברת [הצרפתית העתיקה - כתובה באות גדולה, והצרפתית המדוברת - באות קטנה]
הלעזים תורגמו גם לאנגלית, וכמובן – ללשון הקודש

RETREIT / Se rétrécit, se contracte	רִיטְרֵיט ³	COT / Cotte, tunique	לה ע"א
Shrinking	מתכווץ (או מכוזץ)	Cloak, tunic	קו"ט
PIN / Pin (arbre)	פִּינ		גלימה
Pine	אורן		נה ע"ב
JOINDREZ / Apprenti	ז'וֹינְדְרֵיץ	REITWAGE / (All.) Véhicule de transport de personnes	רֵיטוֹנָג
Apprentice	שוליא (חניך / מתלמד)	(Germ.) Vehicle for passengers	מרכבה
GLANT / Gland (fruit de chêne)	גִּלְנִיט	TEILE / Toile, taie de l'oeil	טֵיילֵ"א ¹
Acorn	בלוט (פרי האלון)	Clouding of the eye	דוק (קרום דק) על העין
AVENTURE / Hasard	אָוֵנטוּרֵ"א	SEONDIER / (Pain) de farine inférieure	שֵׂאוֹנְדִינֵ"ר
Chance, opportunity	מקרה, הזדמנות	Secondary, of low quality	משני / בעל איכות נמוכה
JONCHIERES / Engins de pêche faits de jons	ז'וֹנְקִיירֵ"ש ⁴	COLEDOIR / Passoire	קוֹלֵדוֹיֵ"ר ²
מצודות דגים העשויות כרשחות קלועות מענפי דקל		Strainer	מסננת
Fishing nets made of rushes		ARONDELE / Hirondelle	אֲרוֹנְדֵילֵ"א
		Swallow	סנונית

הערות והארות

בואו לבית המקדש, כי מהלך רב היה ביניהם להגדל בו דוק בינתיים מחמת מכה שהכהו, או מחמת סס שהטיל לו".

2. רש"י ד"ה "כמין גרגותני" – ראה בערך (ערך 'גרגתני' – ב) שלועז באיטלקית פֶּנְקִסְטֶ"א שמשמעותו: טנא, סל.

3. רש"י ד"ה "סולד" – השווה לרש"י במסכת שבת (מ ע"ב ד"ה "סולדת") שמפרש "יד סולדת בו" – "נמשכת לאחוריה מדאגה שלא תכוה, והו' לשון נֶאֱסָלְדָה כְּחִילָה (איוב ו-י) ואדאג ברעדה ואמשך מתלונתי מדאגת יום הדין אם הייתי יודע שמיתתי קרובה ולא יחמול".

4. רש"י ד"ה "אוהרי" – ז'וֹנְקִיירֵ"ש. ישנם שני סוגי מצודות שדגים בהם דגים. ולשניהם קוראים בארמית "אוהרי". כאן מפרש רש"י שהכוונה למצודה קלועה מקני סוף, אבל במסכת מועד-קטן (יא ע"א ד"ה "אוהרי") פירש שהכוונה שם למצודה שמניחים בה פתיון לדגים והם נלכדים במתקן. מתקן זה נקרא בצרפתית רוֹשֵׁ"א [Ruse]. רוֹשֵׁ"א בצרפתית משמעו 'מרמה', וכיוון שדגים את הדגים עלידי מרמה ופתיון נקרא המתקן גם הוא רוֹשֵׁ"א.

יש אס-כן מקום לעיין מדוע בחר רש"י לפרש כאן כך ובמועד קטן אחרת. (וראה במדור 'לעזי רש"י השלם' למסכת מועד-קטן שם).

1. רש"י ד"ה "לדידהו לא הוי מומא" – טֵיילֵ"א. רש"י בפירושו לתנ"ך ולתלמוד משתמש יותר מעשרים פעם בלעז זה. כי טֵיילֵ"א הוא בעל משמעות רבות (דומות) בלשון הקודש. כגון: ירעת בד (ישעיה מ-כב, ועוד), דוק המכסה את העין (ויקרא כא-כ, ועוד), קרום החוצץ בין החלקים הפנימיים של הגוף (שמות כט-ג, ועוד). שהמשתף לכולם הוא: דבר דק המשמש לכיסוי, ובהיותו על העין גורם לטשטוש.

בסוגיא שלפנינו נשתבשו רבים. יש שמוזהים את ה-טֵיילֵ"א עם ה-קֶטְרֶקֶט, וטעות בידם – שכן קֶטְרֶקֶט הוא עכירות של עדשת העין (בעולם הרפואה מקובל שאחד הגורמים לכך הוא חשיפה לא מבוקרת לאור השמש), ואילו טֵיילֵ"א הוא דוק המכסה את העין. המשתף לטֵיילֵ"א (על העין) ולקֶטְרֶקֶט הוא רק התוצאה: עמימות וטישטוש, כאילו מביט על העולם מבעד לערפילי ענן.

אחרים מזהים את ה-טֵיילֵ"א עם גֶּלְאֹקוּמָה. טעותם של אלה נובעת מכך שרש"י לקמן (סט ע"א ד"ה "לברקות") מזהה את מחלת "ברוקת" המוזכרת בגמרא עם טֵיילֵ"א, רִבְרֻקֵת' בלשוננו הוא גלאוקומה. אולם, אין לטֵיילֵ"א ולגלאוקומה ולא כלום – שכן גלאוקומה היא מחלת עיניים, המתבטאת בלחץ תוך עיני הפוגע בעצב הראייה ומקטין באיטיות את שדה הראייה ההיקפי עד לעיוורון, ואילו טֵיילֵ"א כאמור הוא קרום דק המכסה את העין.

הרשב"א (בתשובותיו חלק א סימן שכו) מבאר שטֵיילֵ"א יכול להיגרם כתוצאה ממכה על העין, ובר קמצא "שהיה רמאי וחרץ ברמאותיה ידע והכהו בעינו כדי שיקרנו אותו חולי מיום לכתו עד

[illegible]

PRIVEZ / Familiers, intimes, privées
פְּרִיבֵּז
עניינו: פרטיות ונטייה קרובה יותר של שני הצדדים
Familiar, intimate
בן-אדם

ALM/Hamaguchi Fishing hook

לעזי רש"י השלם

במדור זה הובאו הלעזים שברש"י – כשהן מאויתים נכון, ומנוקדים להגייה נכונה, ולאחר שהוגו על-פי כתב-יד
מולם – הובאו הלעזים כפי שהן נכתבים בצרפתית עתיקה. ובנוסף, משמעותם לצרפתית המדוברת
(הצרפתית העתיקה - כתובה באות גדולה, והצרפתית המדוברת - באות קטנה)
הלעזים תורגמו גם לאנגלית, וכמובן – ללשון הקודש

סה ע"ב

קונריידי

CONREIDER / Équiper, pourvoir des choses nécessaires

לדאוג ולהמציא את הדברים הנחוצים

To equip, to provide necessary things

סו ע"א

קלושיץ

CLOSEZ / Compartiments

תאים

Compartiments

סו ע"ב

אמינישטרישו

AMENESTRISON / Portion (servie)

מנה, משאת (מוגשות)

(Served) portion

סה ע"ב

קלצון

CHALÇONS / Chaussons, bas de laine

נעלי בד

Cloth-shoes, slippers

פופליי

POPLIER / Peuplier

צפצפה

Poplar

ז'ירופל

GIROFLE / Girofle

קרפול (פרח)

Clove (flower)

רוש

ROSE / Rose

ורד

Rose

סו ע"א

טייל

TEILE / Toile, taie (à la cornée) de l'oeil

דוק (קרומ דק) על קרנית העין

Corneal clouding of the eye

CROG / Safran bâtard

קרוג

כרכום הגינה

Crocus, saffron

ESTREIM / Paille

אישטריים

קש

Straw

MINCEDURE / Emincées (betteraves)

מינצידור

קיצוצ (סלק קצוץ)

Minced (beet)

MEREDIERS / Merisiers

מירידייר

דובדבנית השדה

Wild cherry

ENTREIL / Graisse des entrailles

אנטרייל

שומן המעים

Intestinal fat

GLANZ / Glands (fruits de chêne)

גלנץ

בלוטים (פירות האלון)

Acorns

ESTRANGILON / Angine, amygdalite

אישטרגילון

דלקת שקדים

Angina, tonsillitis

PELETRE / Pyrèthre

פיליטר

בן חרצית (צמח)

Feverfew (plant)

BALDEMONIE / Fenouil des Alpes

בלדמוני

שומר האלפים

Alpine fennel

FENOGRÉ / Fenogrec (plante)

פינוגר

גרגרנית יוונית [חילבה]

Fenugreek (a Greek trefoil used as spice)

הערות והארות

עמוק המשמש לתבלין, לצביעה ולבישום.

4. רש"י ד"ה "פרידא" – הערוך (ערך 'פרידא') מזהה פרי זה עם השינף.

5. רש"י ד"ה "לחיניכ" – בלוט, בלשון יחיד, הוא גלנץ; בלוטים, בלשון רבים, הם גלנץ. כאן חוקן הלעז המופיע בדפוסים על-פי כתב-יד.

6. רש"י ד"ה "לחיניכ" – חוקר לעזי רש"י הנודע ארסן (אנשל) דרמסטר מתקן על-פי כתב-יד את גיסת רש"י, וצריך לומר: "ובלשון מורי אישטרגילון" ("ולא ובלשון רומי..."). בתחילה רש"י מתאר את צורתה של המחלה, השקדים שבלוע הגרון וגדולים ומוגלתיים (ראה רש"י להלן ד"ה "לפתוחי") ונראים "כמיני גלנץ", כמו פירות האלון. ולאחר-מכן מביא רש"י מלשון רבו את שמה של המחלה: אישטרגילון.

משמעות המלה אישטרגילון היא חניקה, והיא משמשת ככינוי הן למחלת האסכרה [היא מחלת הפנקס בלשון-הקודש והדפתריה בלועזית] (ראה רש"י במסכת יומא פר ע"א ד"ה "לסרונכי") והן למחלת דלקת שקדים (כמו כאן).

7. רש"י ד"ה "ושבולליתא" – התלתן הוא צמח מספוא שגרגיריו משמשים גם לרפואה

סח ע"ב

1. רש"י ד"ה "חילפא" – הערוך (ערך 'חלף' – ה) מזהה צמח זה עם הרוזמרין, צמח זה מכונה על הים ועליו ריחניים ומפיקים ממנו שמן אתרי.

סו ע"א

2. רש"י ד"ה "לברוקתי" – יש שתיקנו את הלעז וגרסו "מיל"א, אך ללא צורך כי בצרפתית העתיקה טייל"א ומיל"א משמעותם זהה: דוק על העין.

ברוקתי היא מלה ששוושה בלשון-הקודש 'ברק', ומשמעותה בלשון סגירה: אדם שברק עיניו כהה. ובארמית: "נהוריתא" מורש 'נהר' שמשמעותו אור [והכוונה לעיוורון בלשון סגירה]. (ראה בבא-מציעא ע"ב; ושם ברש"י: "היוצאת בשחור העין". ובמהרש"ל שם). וראה עוד במדור 'לעזי רש"י השלם' לעיל נו ע"א.

3. רש"י ד"ה "ומוריקא" – על הפסוק בשיר השירים (ד-יד) "נרדף ונכפוס" מתרגם יונתן "נרשף ומוריקא". הכרכום הוא צמח ממשפחת האירוסיים, מפרחיו מפיקים חומר בעל צבע צהוב

לעזי רש"י השלם

LORIER / Laurier	לוריר
Laurel, (sweet) bay	צמח הדפנה
BEIS / Baies, fruits de laurier	בייט
Berries, laurel fruits	גרגירים (ובפרט פירות הדפנה)
ORUGE / Roquette (plante)	אורוג"א
Rocket (plant)	אורה (צמח)
POLJOL / Pouliot (plante)	פוליו"ל
A type of mint (plant)	צמח ריחני ממין חבק (נענה / מנטה)
SANSUES / Sangsues	שנשווא"ש
Leeches	עלוקות
ALOEN / Aloès	אלואין
Aloe (plant)	אלוי (צמח נוי שזרעיו משמשים לרפואה)
COGILON / Litharge, oxyde de plomb	קוגילון
Plombous oxide, litharge	מרתך (אב-תחמוצת העופרת)
BOTON / Bouton	בוטון ¹³
Button	כפתור
HANCHE / Hanche	הנק"א
Hip	ירך, מותן
FIEWRE / Fièvre	פיוור ¹⁴
Fever	חום, קדחת
FOSOIR / Houes, marres	פושור
Hocs, pick-ax	מערר, מכוש

ע"א

HOMLON / Houblon	הומלון ⁸
Hops	כשות
ESTRANGILON / Angine, amygdalite	אישטרנגילון
Angina, tonsillitis	דלקת שקדים
CIDER / Catarrhe	צידי"ר ⁹
Catarrh	נזלת חריפה
GLANT / Gland (fruit de chêne)	גלנט ¹⁰
Acorn	גלנט (פרי האלון)
AMONIACO / (It.) Sel d'ammoniac	אמוניאק ¹¹
(It.) Ammonia	אמוניק (באיטלקית)
GALME / Galbanum	גלמ"א
Galbanum	חלבנה
ESPOINTE / Élanement, douleur poignante	אישפוינט ¹¹
Shooting, piercing pain	כאב חד, דוקר
CLOG / Clou, ulcère	קלוג ¹²
Boil, ulcer	בועת מוגלה
PASMER / Se pâmer, s'évanouir	פשמיר
To faint	להתעלף
TENPRER / Tremper	טנפר"ר
To soak	לשרות
MENTE / Menthe	מינט ^א
Mint	מנטה (צמח)

סט ע"ב

הערות והארות

שהוא אחד מעשרה אילנות ששמם הכולל הוא ארז, כמבואר במסכת ראש-השנה כג ע"א. (וראה במדור 'לעזי רש"י השלם' למסכת עבודה-זרה יד ע"א).

סט ע"ב

11. רש"י ד"ה "לגירא" — לפי העניין אישפוינט^א מתייחס כאן לדקירות בחזה, בשפת הרפואה זה יכול להיות אנגינה פקטוריס (תעוקת לב) או פריקורדיטיס (דלקת כיס הלב).

12. רש"י ד"ה "למורסא" — במילה הצרפתית מפרש רש"י את המילה הארמית "מורסא" — שמשמעותה: בועת מוגלה. ויש להעיר, שבמסכת שבת (ג ע"א ד"ה "מורסא") מביא רש"י על מילת "מורסא" לעז אחר, קייטור^א [CUITURE / Pus, purulent], אולם שם כוונתו לפרש במילה הצרפתית את מהות פעולת "המפיס", כפי שממשך לפרש "עוצר שתפתח ותצא הליחה". (וכן פירש שם בדף קז ע"א בד"ה "המפיס").

13. רש"י ד"ה "חומרתא דפילון" — לפי רש"י "חומר" הוא בוטרין, היינו כפתור, העשוי מזהב כחשיט ובו כפתור את שתי קצות צווארון החלוק. על דרך זו פירש כאן ש"חומרתא דפילון" הכוונה לכפתור, העשוי מזהב או מכסף, שבו היו מניחים בושם ששמו פילון ועונדים אותו כחשיט על הצוואר.

ולתבלן. עליו הם בעלי שלושה עלעלים, ומכאן שמו תלתן, מלשון תלת. בימינו הוא נקרא: 'גרגרית יוונית' משום שמוצא הצמח מיוון. וגם שמו בצרפתית (Fenogrec) רומז לכך, כי הסיומת grec משמעותה יווני.

8. רש"י ד"ה "חומרתא דכשותא" — הכשות הוא צמח שאינו מוכר כל-כך. רבי יצחק דיסמפונט (הובא באור זרוע חלק ראשון הלכות נדה דף נ ע"א סימן יא) כותב: "כשות זה — איני יודע מהו?". אולם רב האי גאון פירש: שהוא עשב הגדל על גבי שיחים קוצניים (הובא באור זרוע שם, והועתק בערוך ערך 'כשות'). בעשב זה השתמשו לתעשיית השכר (כפי שכתב רש"י במסכת בבא-מציעא מב ע"ב), וייחסו לו סגולות רפואיות (מוסף הערוך שם). יש לשים לב, לא להחליפו בקישות שהוא (פרי) הקישואין. במוסף הערוך העיר שמקורה של המלה 'כשות' הוא בארמית, ומשם הועתקה לערבית, יוונית, רומית, וגם ללשון-הקודש.

9. רש"י ד"ה "לברסם" — הערוך (ערך 'ברסם') לועז מחלה זו באטלקית פלאוריטיקו, והוא כאב שרירים בין הצלעות.

10. רש"י ד"ה "כי פיסתקא דנשדור" — רש"י שכותב כאן "גלנט" של ארז" אין כוונתו לעץ ארז כי ארז אינו עושה פירות (כמבואר במסכת בבא-בטרא פ ע"ב), אלא כוונתו לפרי האלון

לעזי רש"י השלם

TASCHE / Sac Sack, bag	ע"א טשק"א שק	CRANPE / Crampe Crampe	קנפ"א עווית, התכווצות שרירי הגוף
LIONEL / Fil de lin, ficelle A linen thread	ע"ב לינז"ל פתיל (חבל דק) של פשתן	CROG / Safran bâtard Crocus, saffron SEVIL / Haie Hedge	קרו"ג כרכום הגינה שיב"ל מחיצה, גדר
FONZ / Fond Bottom	ע"ט פונ"ץ קרקעית, תחתית	AINSE / Inquiétude Anxiety, concern ALIENDRE / Coriandre Coriander (plant)	אינש"א דאגה, חרדה אלינד"א ¹⁵ גד השדה (כוסבר)
PRIVEZ / Familiers, intimes, privautés עניינו: חוסר גינונים ונימוסים מחמת קירבה יתירה שיש בין שני Familiar, intimate	פ"א פריבי"ץ בני-אדם	COT / Cotte, tunique Cloak, tunic	ע"ב קו"ט גלימה
COGILON / Litharge, oxyde de plomb Plombous oxide, litharge	פ"א קוגילון מרפך (אב-תחמוצת העופרת)	CERISES / Cerises Cherries	ע"א צ'רישי"ש דובדבנים
COLOMEL / Colonne (d'un parchemin) Column (on parchment)	פ"ב קולומי"ל עמודה, טור (בדברים כתובים על קלף)	NESPLES / Nèfles Medlars	ישפלי"ש שסקים
ADORSER / Laisser brûler (aliments) Allowing to burn (food)	צ"א אדורשי"ר לתת (את התבשילים) להישרף ולהידבק בסיר	ESCLUSE / Écluse Lock, dam	ע"א אישקלוש"א סכר, חסימה

הערות והארות

14. רש"י ד"ה "דמעלי לכולא צמרי" – הערוך (ערך 'צמר' – ד) מזהה זאת עם אבן בכליות.

ע"א
15. רש"י ד"ה "גדגדניות" – על הפסוק "יהמן קנע-גד" (במדבר יא-ז) חירגם הירושלמי: "קנע-פוסקד". ובערוך (ערך 'כסבר') כתב: ש"כ שמו בלשון ישמעאל, ואכן גם היום שמו הערבי: פוסקרה.

וראוי לציין שבמסכת שבת (סב ע"א) לא פירש רש"י ש"חומרתא דפילון" הוא כפתור זהב או כסף, אלא "קשר [היינו, שקיק בד] שקשור בו סם ששמו פילון וריחו ערב". ועל-פי זה בדרשת הגמרא במסכת קידושין (כב ע"ב) "כמין חומר", פירש רש"י: "צוור [קשר ובן] המרגליות וצוור [קשר ובן] הבושם תלוי בצוור לתכשיט".
כעין זה פירש רבי הילל (הובא בתוספות כאן ד"ה "כמין חומר"), אלא שלפירושו "חומר" הוא המרגלית עצמה או הבושם עצמו.

לעזי רש"י השלם

במדור זה הובאו הלעזים שברש"י – כשהן מאויתים נכון, ומנוקדים להגייה נכונה (לאחר שהוגונו על-פי כתב-יד) מולם – הובאו הלעזים כפי שהן נכתבים בצרפתית עתיקה. ובנוסף, משמעותם לצרפתית המדוברת (הצרפתית העתיקה - כתובה באות גדולה, והצרפתית המדוברת - באות קטנה) הלעזים תורגמו גם לאנגלית, וכמובן – ללשון הקודש

יד ע"ב		ט ע"א	
SOLE / Semelle	שול"א ⁵	BOTONS / Boutons	בוטון"ש ¹
Sole	סוליה	Buttons	כפתורים
טו ע"ב		פ"ק ע"א	
WERUE / Verrue	וירוא"ה	FIWELES / Fermoirs, anneaux minces en verre	פין"ל"ש ²
Wart, mole	יבלת, גבשושית	Clasps, thin glass-rings	אבזמים דקים מזכוכית
כא ע"ב		יג ע"א	
BROCHE / Broche, cheville, clou	ברוך"א ⁶	MONTNICES / Colliers	מושטניצי"ש ³
Peg, spit, pin	שפור, קיסם חד	Necklaces	מחרוזות, ענקים, שרשראות
TARIEDRE / Tarière, percuse	טריידר"א	BENDELS / Ceintures, bandes	פין"ל"ש ⁴
Drill	מקדח (כלי ברזל שקודחים בו לעשות נקב בעץ או באבן)	Bands, belts	סרטים, רצועות

הערות והארות

ברם, רבינו חננאל (הובא בערוך שם ובשיטה מקובצת בבא"מציעא שם) פירש ש"וורשכי" הן מרגליות.

יעיין בתוספות ר"י הוקן (הנדפס בשולי הגליון) שתרגם את היוורשכי למלת ורטל"ש, כנראה כוונתו לברטל"ש [Bretelles], שמשמעותם כתפיות (לא רק במובן המצומצם של המלה, אלא כל דבר שתופס ואוחז).

יד ע"ב

5. רש"י ד"ה "מסוליא" – בפירוש מלת "עקב" נחלקו רבותינו הראשונים. רש"י לעו שול"א, היינו סוליה, שהוא עור הנעל שמתחת כל כך הרגל. אולם רבותינו בעלי התוספות (ראה תוספות ישנים במסכת יבמות קג ע"ב) הקשו על כך מפטוק (בראשית כה-כו), ממשנה (במסכת כלים פרק כו משנה יד), ומגמרא (במסכת נדה נו ע"ב). לכך פירש רבינו חם שעקב הוא שול"ן [TALON] כו משנה יד, והמגמרא (במסכת נדה נו ע"ב). לכן פירש רבינו חם שעקב הוא שול"ן [TALON], שהוא העקב כפי משמעותו בימינו. בדברי המאירי (קב ע"א) מבואר ששול"ן אינו עור הנעל עליו דורך העקב אלא עור הנעל החופה סביב העקב. (וכן פירשו את מלת "עקב" בפסקי רי"ד וריא"ז שם. ועיין כנסת הגדולה, ב"ח בקונטרס אחרון, וט"ז ביורה דעה סימן שא סעיף יג שפירשו כן בדעת הרמב"ם הלכות כלאים פרק י הלכה טו).

ראוי לציין, שריב"ן פירש את מלת שול"א במשמעות עקב כפי משמעותו בימינו. (הובא באור ודוע אות תרטו).

רבינו המאירי (ביבמות שם) הביא את שני הפירושים למלת "עקב" – שול"א ושל"ן, תוך שהוא מדיגש שהמחלוקת היא רק בפירוש המילה עקב אבל להלכה מודים אלו לאלו. (וראה עוד בתוספות יום טוב, תוספות רבי עקיבא איגר, וראשון לציון כאן, ובמשנה אחרונה במסכת כלים שם).

כא ע"ב

6. רש"י ד"ה "סול" – ראה רש"י במסכת שבועות ד ע"ב ד"ה "הסול" שפירש: "חתיכת עץ חרודה". ובמסכת בכורות לו ע"ב ד"ה "הסול": "קיסם שראש חד".

ט ע"א

1. רש"י ד"ה "חומרי" – רש"י גורס בגמרא רק את המילה "חוקרי" (ללא המלה "פתקייתא"), ומפרשה במלת-לעו בוטון"ש [BOTONS] שמשמעותה כפתורים, ומוסיף לבאר שהכוונה לכפתורי בריל שהיו רגילים למוכרם הרבה ביחד כשהם חרוזים על חוט והמוכר נושא אותם על צווארו כשרשרת.

נציין, שהערוך (ערך 'חמר' – יד) מרחיב את משמעות המילה "חוקרי"; לא רק כפתורים כי"אם כל מיני סדיקים, היינו קלי תפירה וסריגה הנמכרים במחרוזות. זאת ועוד, גירסת הערוך בגמרא היא "חוקרי פתקייתא" – פתקייתא היא מחרוזת. (או מדויק יותר: אגודה, חבילה. ראה ערוך ערך 'פתכא').

2. רש"י ד"ה "חומרי" – רש"י מביא שיש שגורסים בגמרא רק את המילה "פתקייתא" (ללא המלה "חוקרי"), ומפרש שזהו "פין"ל"ש [FIWELES], שהם אבזמים דקים העשויים זכוכית; אבזמים אלו נמכרו במחרוזות, כפי שמשמע מבקשתה של האשה "הב לי חד שוכא" ופירש רש"י: מלא חוט הענק.

3. רש"י ד"ה "חומרי" – נראה, ש"ובלשון רבותינו..." מוסב על שתי הגרסאות. בלשון רבותינו כל מחרוזת, בין שחרוזים בה כפתורי בריל ובין שחרוזים בה אבזמי זכוכית, נקראת מושטניצי"ש.

יג ע"א

4. רש"י ד"ה "וורשכי" – במסכת בבא"מציעא (נא ע"א) מרחיב רש"י את פירושו: "קשורי משי שקורין פין"ל"ש". "קשורי משי" יכול להיות מובנם חבילות בד משי כפי שפירש מסורת הש"ס כאן, או מספחות משי (שקשורים בהם את השער והראש) כפי שפירש רבינו גרשום (הובא בערוך ערך 'ורשכי').

SOLDER / Souder (des métaux) To solder (metals)	כה ע"א שולד"ר ¹⁰ להדק בחווקה	GRAFIE / Poinçon servant à écrire Stylus, writing instrument MERELLES / Jetons, fragments de bois Tokens, wooden fragments	גרמ"א ⁷ מכתב, חרט מקלי"ש ⁸ אסימונים עשויים משברי עצים
CHEVESTRE / Licou, licol Leash, halter (the part of the harness around the animal's neck)	כו ע"א קיבשטר"א ¹¹ אפסר	AMORTIDES / Exténuées, mourantes Exhausted, dying	כב ע"א אמורטידי"ש ⁹ תשושים, גוססים
TRONC / Tronc, bloc Trunk, block (גוש, גוש (כאן במובן: גוף הקרקע, היינו כדור הארץ)	כו ע"ב טרונ"ק טרונ"ק	GRATER / Gratter To scratch	כב ע"ב גרטי"ר לגרד, לקרצף

הערות והארות

עליך – הם בני-ישראל שהעמים מבקשים להורגם על קידוש שמך. ואילו בתהלים (קב-כא) בפסוק "לשמע אַנְקָת אֶסִיר לַפֶּתַח בְּנֵי תְמוּתָה" – הבקשה היא שהקב"ה יפתח, יתיר ממסורות המחלה ויבריא את ה"חולה למות" – הוא החולה הסופני. (ראה רש"י שם ושם).
ישנה כאן תופעה לשונית מעניינת. למרות שמשמעותו הראשונית של "בן תמותה" הוא "אדם שמת", משמש הביטוי "בן תמותה" במשמעות של אדם חי שנמצא בתהליך של מיתה, ולא משנה באיזה שלב של התהליך, כאמור לעיל. כדי להסביר זאת נעזר רש"י (בתהלים עט-יא) במילה אחת בצרפתית, וראה על כך באריכות במעייני אגם עמוד יג אות ו.

כה ע"א

10. רש"י ד"ה "רחלים" – שולד"ר. פירושה המילולי של המילה הוא: להלחם, לרתך. (ראה רש"י שמות כה-לא) "מקשה תִּפְּשָׁה הַמִּנְּוָה" – שלא יעשנה חוליות, ולא יעשה קניה ונרותיה איברים איברים ואחר-כך ידביקם כדרך הצורפים שקורין שולד"ר"ן בלעז). וכאן בהשאלה משמעותו: להדק בחווקה.

כו ע"א

11. רש"י ד"ה "אפסר" – הוראת המילה אפסר היא: "חבל שקשורה בו הבהמה ונמשכת, ופעמים משליכין בקיפול אותו החבל על הבהמה". בלשונות חז"ל 'מוסירה' הוא שם כללי לחבל זה, אך לכל בהמה חבל המתאים לה, ושמות שונים להם: 'אפסר', 'שיר', 'פרומביה'. (ערוך ערך 'מסר' – ג).

7. רש"י ד"ה "מכתב" – ראה רש"י בבכורות לו ע"ב ד"ה "מכתב" שפירש: "עט ברזל". מקור המלה גרפיק"א הוא ביוונית, משורש גרפיק"ן (לכתוב). וממנה: גרפיקה, גרפולוגיה, קליגרפיה, ועוד ועוד.
8. רש"י ד"ה "באיסקונדרי איטלית" – ראה רש"י במסכת סנהדרין כה ע"ב שפירש: "שברי עצים"; ובמסכת שבועות כט ע"א ד"ה "איסקונדרי" האריך עוד: "חתיכות עץ קטנים שמשחקים בהן".

ברם, לפי הערוך הכוונה לשברי חרטים; ורבינו חננאל גורס "איסקומדרי" ולפי זה הכוונה למשחק אחר לחלוטין: משחק בגורי כלבים (ערוך ערך 'אסקונדרי').
נעיר, שרבי ישעיה פיק ציין בשולי הגליון לפירוש הערוך וכתב "והוא כפירוש רש"י כאן". אולם, כאמור, לרש"י אלו הן שברי עצים ואילו לערוך הן שברי חרטים.

כב ע"א

9. רש"י ד"ה "תמותות" – "בן תמותה" הוא שם כולל לכל מי שהולך למות, וזה כולל את כל האפשרויות – אדם בריא שגורדין מוות מרתף על ראשו, או שמבקשים להורגו על קידוש השם; אדם חולה מחלה סופנית; אדם גוסס.

בסוגייתנו "בשר תמותות" הכוונה לבהמות גוססות, ולכן הביא רש"י את הלעז אמורטידי"ש [AMORTIDES] שמשמעותו גוססות. בתהלים (עט-יא) בפסוק "תבוא לפניך אַנְקָת אֶסִיר גִּבְרָל וְרוֹעֵן הוֹמֵר בְּנֵי תְמוּתָה" מבקש דוד המלך שהקב"ה יתיר, ישחרר ויציל את בְּנֵי הנהרגת